

Kur'ân Tilâvetinde Ezgi

Abdulmecit OKÇU*

Abstract

The Melody in the Recitation of the Quran. Related many hadiths from Prophet about recitation the Quran, main book of Islam. The common characteristic of this hadiths is recitation the Quran with good and beautiful sound. Present agreement about Muslim theologians and scholars in this matter. In addition to this, Just exist disagreement about recitation with mode appearing of the good and beautiful sound. The part of Muslim scholars considered that the beautiful sound necessitated the mode / melody, consequently, recitation of the Quran with mode is possible. Another part of Muslim scholars opposed this preferencing the way of interpretation, and say that the recitation with mode is undesired. Some of this scholars agreed the recitation with mode forbidden by religion. In this study, we will investigate the recitation Quran with melody and we will try to proving this. Quran, Beautiful

Key Words:Voice, Recitation, Mode, Melody.

I. Giriş

“Kur'ân'ı güzel eda ile tane tane oku” (Müzzemmil-4).

Şüphesiz Kur'ân, Hz. Peygamber'in en büyük mucizesi, müslümanların en büyük dayanağı ve dinin temel kitabıdır. Kur'ân, anlamı ve içeriğiyle bütün insanların ihtiyaç duyduğu iman, muamelat, ibadet, ahlâk gibi konuları kapsar. Dış yapısıyla da, benzerinin meydana getirilmesi mümkün olmayan çok veciz, insicamlı, intizamlı, ahenkli bir okuma metni oluşturur. Dolayısıyla Kur'ân, mana ve lafızdan mürekkep olup bir bütündür. Kur'an bu iki yönüyle muhafaza edilerek günümüze kadar tevatürle gelmiştir.

* Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

Tarih boyunca, müfessirler arasında Kur'ân'ın anlamı/yorumu ile ilgili ihtilaflar çıktığı gibi okuyuşu ile ilgili de bir takım ihtilaflar çıkmıştır. Bunları, kıraat ihtilafları ve kıratlar icra edilirken uygulanması gereken fonun/sesin niteliği konusunda yapılan ihtilaflar olarak ikiye ayırabiliriz.

Bizim burada ele alarak inceleyeceğimiz konu, çok detay gerektiren meşhur yedi veya on kırâat imamının fonetik veya lafzî ihtilafları değil, özellikle “Kur'ân ile teğannî ediniz”, “Kur'ân'ı seslerinizle süsleyiniz”, “Kur'ân'ı Arab'ın lahnyla okuyunuz”¹ gibi hadîsler etrafında yoğunlaşan ahenk/ezgi ile okuma konusudur.

Teğannî ve lahn esas itibarıyla Kur'ân'ı güzel ses ve makam ile okumak anlamına geldiği halde bu olguya karşı çıkan bazı kimseler her iki kelimeyi te'vîl ederek başka anlamlar yüklemişler, özellikle makamla okumayı kerih görme/uygun bulmama yoluna gitmişlerdir. Bu yazımızda ilgili hadîslerden yola çıkarak, konuyu aydınlatmaya ve makam olgusunun meşruluğunu ortaya koymaya çalışacağız.

II. Teğannî ve Elhân/Güzel Ses ve Terennüm ile Okuma Konusunda Varid Olan Hadîsler

Teğannî ve Elhân konusunda Hz. Peygamber'den varid olan hadîslerin bazıları şu şekildedir:

1. ليس منا من لم يتغن بالقرآن (وزاد غيره يجهر به) / Kur'ân'la teğannî etmeyen bizden değildir.” Bir başka varyantta ise, “Kur'ân'ı sesli/açıkta okuyarak teğannî etmeyen bizden değildir.”²

2. زينوا القرآن بأصواتكم / Kur'ân'ı seslerinizle zînetlendiriniz / süsleyiniz”³.

¹ Hadîsler ileride daha tafsilatlı açıklanırken kaynakları da belirtilecektir.

² Buhârî, Ebû Abdillâh, Muhammed b. İsmail, *Sahihu'l-Buhârî*, Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 1497-1987, Fezâilü'l-Kur'ân, 19, Tevhîd, 44; Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *Sunenu Ebî Dâvûd*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, tsz, Sucûdu'l-Kur'ân, 355; İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd Ebî Abdillâh el-Kazvînî, *Sunenu İbn Mâce*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, tsz.; İkametü's-Salat, 176; Ahmed b. Hanbel, Ebî Abdillâh eş-Şeybânî, *Müsned*, Müessesetü Kurtuba, Kahire, tsz I,172; ed-Dârimî, Abdullah b. Abdurrahman, *Sünenü Dârimî*, Daru'l-Küttâbi'l-Arabî, Beyrut, 1407, Salât, nu: 1490.

³ *Buhârî*, Tevhîd, 52; Müslim, Ebu'l-Huseyn b. Müslim el-Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahihu Müslim*, Dâru'l-İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz. Salâtü'l-Müsâfirîn, 34; Ebû Dâvûd, Sücûdü'l-Kur'ân, 355; Nesâî, Ahmed b. Şuayb Ebi Abdurrahman, *Sunenu Nesâî*, Mektebetü Matbuâtü'l-İslamiye, Halep, 1406/1986, Sıfatü's-Salât, 83; İbn Mâce, İkametü's-Salât, 175; Ahmed, *Müsned*, IV,383; *Dârimî*, Fezâilü'l-Kur'ân, 33.

3. İbn Mâce Ebû Hureyre'nin şöyle dediğini rivâyet eder: "Rasulullah (sav.) mescide girdiğinde bir adamın Kur'ân okuduğunu duydu. Bu kimdir? diye sordu". Ona: "Bu Abdullah b. Kays'dır", denildi. Bunun üzerine Rasulullah, (sav.): "أعطي زممارا من زممير آل داود/Bu adama Davûd (as.) ailesinin nağmelerinden bir nağme/bir güzel ses ahengi verilmiştir"⁴; diye buyurdu. Aynı hadîsi Müslim, Abdullah b. Büreyde'den, şu şekilde rivâyet etmiştir: Rasulullah (sav.) buyurdu ki: "إن/Şüphesiz عبدالله بن قيس أو الأشعري أعطي زممارا من زممير آل داود/Abdullah b. Kays'a -yahut Abdullah b. el-Eş'arî'ye- Dâvûd (as.) ailesinin güzel ahenkli seslerinden bir ses verilmiştir"⁵. (Hadiste geçen Abdullah b. Kays Ebû Mûsâ el-Eş'arî'dir)⁶.

Ebû Büreyde'nin, Ebû Mûsâ'dan gelen bir başka rivâyeti ise şöyledir: Rasulullah Ebû Mûsâ (el-Eş'arî) için şöyle demiştir: "لو رأيتي و أنا أسمع قراءتك البارحة لقد أوتيت زممارا من زممير آل داود/Dün gece senin Kur'ân okuyuşunu dinledim. Şüphesiz sana Dâvûd (as.) ailesinin güzel seslerinden ahenkli bir ses verilmiştir"⁷. Aynı hadîsi Buhârî ve diğerleri de, rivâyet etmişler, fakat hadîsin devamını zikretmemişlerdir⁸.

Beyhakî'nin rivâyetine göre hadîsin devamında Ebû Musa Hz. Peygamber'e: "لو علمت لحبرته لك تحبيرا/Eğer senin geldiğini bilseydim daha da, mükemmel okumaya çalışırdım."⁹ demiştir.

İbn S'ad'ın, Müslim'in şartlarına göre Enes'ten naklettiği bir rivâyete göre de, Ebû Musa'yı, Hz. Peygamber'in değil hanımlarının dinlediği belirtilmiştir. Buna göre: "Bir gece Ebû Musa (el-Eş'arî) kalktı namaz kıldı ve Kur'ân okudu. Hz. Peygamber'in hanımları onun güzel

⁴ Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân, 31; Müslim, Salâtü'l-Müsâfirin, 34; İbn Mâce, İkâmetü's-Salât, 176; Tirmizî, Muhammed b. İsa Ebû İsa es-Sülemî, Sunenu Tirmizî, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz., Menâkıb, nu:3855; Nesâî, Sıfatü's-Salât, nu:1019; Ahmed, Müsned, II,369; Dârimî, Salât, nu: 3492.

⁵ Müslim, a.y.

⁶ Müslim, a.y.

⁷ Müslim, a.y. Hadîste geçen *mizmâr* kelimesi ney olarak bilinen ve nefesle üflenen çok güzel sesli bir enstrümandır. Neyin sesi çok güzel olduğu için ses, ona benzetilmiştir. Bkz. İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Hacer Ebû'l-Fadl el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî Şerh-i Sahih'l-Buhârî*, (I-XIII cilt), Dâru'l-Marife, Beyrut, 1379, IX,93.

⁸ Bkz. Buhârî, a.y.; Tirmizî, a.y.; Nesâî, a.y.; Ahmed, Müsned, V,349.

⁹ Beyhakî, Ebûbekr Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *Şu'abü'l-İmân*, (1-7 cilt, thk., Muhammed Said el-Besyûnî, Zeğlûl), Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1410, nu: 2604, II,525, *Sunen-i Kübrâ*, III,12, X,230; el-Mübârekfûrî, Muhammed b. Abdurrahman b. Abdurrahîm el-Ehvezî, *Tuhfetü'l-Ehvezî Bi Şerh-i Sahih'i-Tirmizî*, (1-10 cilt), Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, tsz., X,241.

sesini duydular ve habersizce dinleler. Sabahleyin durum kendisine haber verildi. Bunun üzerine Ebû Musa: Eğer onların geldiğinden haberim olsaydı, daha da güzel okurdum” dedi¹⁰.

Ebû Y'alâ, aynı hadîsi, Müsned'inde, şu şekilde rivâyet etmektedir: “Hz. Peygamber ve Hz. Aişe, Ebû Musa'nın evinin yanından geçiyorlardı. Ebû Musa evinde Kur'ân okuyordu. Bir ara durup, okuyuşunu dinlemeye başladılar ve sonra geçip gittiler. Sabah olunca Ebû Musa, Hz. Peygamber'e uğradı. Hz. Peygamber: “Dün senin okuyuşunu dinledik”; deyince, Ebû Musa: “Eğer sizin dinlediğinizi bilseydim daha da güzel okurdum”, diye cevap vermiştir¹¹.”

4. Buhârî, Abdullah b. Muğaffal'ın şöyle dediğini rivâyet etmektedir: “رأيت النبي صلى الله عليه وسلم يقرأ وهو على ناقته أو جملة وهي تسير / Mekke'nin fethi senesinde, Hz. Peygamber binek devesi üzerinde giderken yumuşak bir şekilde Fetih sûresini veya Fetih sûresinden okuyordu ve okuyuşunda tercî yapıyordu/ezgi ile okuyordu”¹².

5. Allah Teâla, ما أذن الله لشيء ما أذن لنبي حسن الصوت بالقرآن يجهر به / Allah Teâla, hiçbir şeyi, bir peygamberin Kur'ân'ı açıktan, güzel sesiyle okumasını dinlediği kadar dinlemedi¹³.

Hadîsin Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâfideki benzeri şu şekildedir:

ما أذن الله لشيء ما أذن لنبي حسن الصوت يتغنى بالقرآن يجهر به / Allah Teâla hiç bir şeyi, bir peygamberin teğanni ederek, Kur'ân'ı açıktan, güzel sesiyle okumasını dinlediği kadar dinlemedi¹⁴.

¹⁰ Beyhakî, a.y.; Ayrıca bkz. el-Mübârekfûrî, a.y.

¹¹ Beyhakî, *Şu'abü'l-İmân*, nu: 2604, II,525; Ahmed b. Ali b. Ebî Y'alâ, el-Müsulî et-Temimî, *Müsnedu Ebî Y'alâ* (I-XIII cilt), thk. Hüseyin Selîm Esed, Dâru'l-Me'mûn, Dimeşk, 1984/1404, XIII,213. İbn Hacer, IX,93.

¹² *Buhârî*, Fezâil, 30, Megâzî, 46; Müslim, *Müsâfirîn*, nu: 239, 35; Ahmed, *Müsned*, 1,171.

¹³ *Buhârî*, *Tevhîd*, 52; Beyhakî, *Sunenu'l-Kübrâ*, II,53, X,228, X,229; Nesâî, *Sıfatü's-Salât*, nu:1017; Buhârî'nin dışındaki diğer hadîslerde “**yeğennâ**” kelimesi ilave edilmiştir. Müslim, bunun güzel sesle okuma anlamında olduğunu belirtmiştir. Şafîî ve arkadaşları hatta ulemanın çoğu da, güzel sesle okuma anlamında olduğunu vurgulamışlardır. Şafîî hüznünlü ses olduğunu da söylemiştir. Bkz. *Müslim*, a.y. Ezine (veya ezene) kelimesinin dinleme anlamında olduğunu *Lisânü'l-Arab* müellifi de, belirtmiştir. Bkz. Muhammed b. Mükerrrem b. Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, Dâru Sadır, Beyrut, tsz., e.z.n. md. XIII,9.

¹⁴ Bkz., *Müslim*, a.y.; *Ebû Dâvûd*, a.y.; *Nesâî*, a.y.

Taberî'nin İbn Şihâb'dan rivâyet ettiği bir benzeri ise: “ ما أذن لنبي في /...Kur'ân'ı makamla okumayı dinlediği kadar hiç bir şeyi dinlemedi.”¹⁵ şeklindedir.

İbn Mace tarafından rivâyet edilen benzer bir hadîs ise, şöyledir: “Cariyesine şiir okutup dinleyen kimsenin, onu dinlemesinden daha şiddetli bir şekilde, Allah Teâla, Kur'ân'ı güzel sesle, açıktan okuyan kimseyi dinler”¹⁶.

III. Hadîslerin Yorumları

1. Teğannî Hadîsi

a) *Teğannî Kelimesinin İfade Ettiği Anlamlar*: Alimler, hadîslerde geçen “teğannî”den maksadın ne olduğu konusunda çok çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Bunları genel olarak aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

Kur'ân'ı cehren/açıktan okumaktır¹⁷.

Teğannî istiğnâ manasınadır. Bu da Kur'ân'dan başka şeye ihtiyaç duymamak demektir¹⁸.

Teğannî, Kur'ân'ı tok ve güzel bir sesle okumaktır¹⁹; medli okumaktır²⁰; ince hüzünlü bir eda ile okumaktır²¹; Kur'ân'ın tilavetine aşırı düşkün olmak, Allah'tan korkarak okumaktır²²; Kur'ân'ı tertîl ve

¹⁵ İbn Hacer, IX,68.

¹⁶ İbn Mâce, İkâmetü's-Salât, nu: 1340; Ahmed, Müsned, VI,19, 20.

¹⁷ Aynî, Bedrüddîn Ebî Muhammed Mahmûd b. Ahmed el-Aynî, *Umdetü'l-Karî Şerhu Sahihî'l-Buhârî*, (I-XXV cilt), Dâru'l-Fikr, Beyrut, tsz. XXV,182; İbn Hacer, I,345, XIII,501; İbn Manzûr, ğ.n.a. XV,136.

¹⁸ Aynî, XX,39; İbn Hacer, IX,69; Ebû Amr Yûsuf b. Abdullah b. Abdilberr en-Nemrî, *Et-Temhîd Limâ fî'l-Muvatta Mine'l-Me'ânî ve'l-Esânîd*, Vezâretü Umûm-i Evkaf Ve'ş-Şûnî'l-İslâmî, Mağrib, 1387, (thk. Muhammed b. Ahmed el-Ulvî, Muhammed Abdülkebir el-Bekrî) IV,210; Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Câmi'u'l-Beyân Fî Tevîli'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1992, VII,542; Süyûtî, Abdurrahman b. el-Kemâl Celâlüddîn, *ed-Durru'l Mensur Fî't-Tefsîri Bi'l-Me'sûr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1993, II,67.

¹⁹ İbn Hacer, IX,92, 93; Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref, *Sahih-i Müslim Bi-Şerhi'ne-Nevevî*, (I-XVIII cilt), Mektebetü'l-Müsennâ, Beyrut, tsz. VI,79; Muhammed Şemsü'l-Hakk el-Azîm Abâdî Ebu't-Tayyîb, *Avnü'l-M'abûd Şerh-i Sünen-i Ebî Dâvûd*, (XIV cilt) Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1415, IV,240; Abdurraûf el-Münâvî, *Fezû'l-Kadr Şerhu Cami'us-Sağîr*, el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, Mısır, 1356, V,387.

²⁰ İbn Hacer, VIII,548, XIII,519; Aynî, XXV,192.

²¹ İbn Hacer, IX,70; İbn Manzûr ğ.n.a. XV,136.

²² İbn Hacer, a.y.; es-Süyûtî, Abdülğanî ve Fahrü'l-Hasan ed-Dehlevî, *Şerhu Sünen-i İbn Mâce*, (tek cilt) Neşr, Kadîmî Kütüphaneye,Kerâtsî, tsz. I,95.

tecvid üzere okumaktır²³; Kur'an'ı makam yaparak okumaktır²⁴; bir şarkıyı dinleyen ondan haz duyduğu gibi Kur'an okuyanın da ondan haz almasıdır²⁵.

b) Yorumlar

1. Ebu Ubeyd (224/839), Vek'i b. el-Cerrah (197/813) ve Süfyân İbn Uyeyne (198/813), Teğannî kelimesini zengin olmak manasına kullanmışlardır. Onlara göre, "أغناه الله وتغاثوا" cümlesinin anlamı "استغني/ولقد أتيناك سبعاً من المثاني والقران العظيم لا تمدن عينيك... بعض بعضهم عن بعض/Allah Teâla, bazılarını diğerlerinden daha zengin/ihtiyaçsız kılmıştır." demektir. İbn Mesud'un: "Al-i İmrân Sûresini okuyan zengindir." sözünü buna delil getirmişlerdir²⁶. Aynı şekilde İbn Uyeyne, "...ولقد أتيناك سبعاً من المثاني والقران العظيم لا تمدن عينيك... Andolsun, biz sana tekrarlanan yedi ayeti ve büyük Kur'an'ı verdik. Kâfirlerden bir kısmını faydalandırdığımız şeylerde, sakın gözün kalmasın..." ayetini tefsir ederken "ليس منا من لم يتغن بالقرآن" hadîsini delil getirmiş ve bunun Kur'an ile dünya malından zengin olmanın kastedildiğini beyân etmiştir²⁷. Bazıları da Arap dilinde ğinâ, yüz kadar koyuna verilen isimdir diyerek tezlerine delil getirmeye çalışmışlar ama buna da itibar edilmemiştir²⁸.

Teğannî kelimesine zengin olmak manası verip makam yapmaya karşı çıkanlar dahi kendi aralarında ihtilaf etmişlerdir. Bazıları istîğnadan maksat dünya zenginliğidir²⁹ derken, bazıları, dünya zenginliği değil, gönül zenginliğidir, demişlerdir. Esasen maddi zenginlik anlamına gelen istîğna, Allah'ın ikram edeceği sayılı vakalar hariç, sadece Kur'an okumakla elde edilemez. Eğer söylenildiği gibi istîğnayı dünya zenginliği manasına alırsak hadîsin anlamı, "Kur'an'ı Kerîm okumak suretiyle dünya zenginliğini istemeyen bizden değildir" şeklinde olur ki bu da Kur'an'ın ana fikrine ve İslâm düşüncesine tamamen ters düşer³⁰.

²³ İbn Hacer, XIII,519; İbn Manzûr XIII,22; Aynî, XXV,192.

²⁴ Aynî, XX,40; İbn Hacer, IX,92.

²⁵ İbn Hacer, IX,72.

²⁶ *Ebû Dâvûd Tercüme ve Şerhi*, (Hazırlayanlar, Necati Yenieli, Hüseyin Kayapınar, Doç. Dr. İ. Lütfi Çakan) Şamil Yayınevi, İstanbul, 1988, V,450.

²⁷ Taberî, VII,542.

²⁸ İbn Manzûr, ğ.n.y. XV,135.

²⁹ İbn Hacer, VIII,584; Aynî, IX,68; Azîm Abâdî, IV,240.

³⁰ İbn Hacer, IX,72; İbn Manzûr, a.y. (ğ.n.y. XV,135).

2. Bazıları da istiğnâ, “Kur’ân-ı Kerîm’den başka hiçbir şeye ihtiyaç duymamak, sadece Kur’ânla yetinmektir.” demişlerdir. Nitekim Cevherî “Teğannerracülü” ifadesini “isteğnerracülü” anlamında kullanmıştır³¹. Muğîre b. Habnâ et-Temîmî de bir şiirinde teğenna kelimesini istiğna anlamında kullanarak şöyle demektedir:

“كلا نا عن أخيه حياته – ونحن إذا متنا أشد تغانيا”
Her ikimizin de hayatında
kardeşine ihtiyacı yoktur. Kaldı ki, öldüğümüzde hiç ihtiyacımız olmayacak”³².

3. Bir başka görüş de şöyledir: “Araplar cahiliye döneminde bir takım şiirleri şarkı şeklinde besteleyip coşkulu anlarında, yolculuk anında, dinlenirken ve istirahat zamanlarında terennüm ederlerdi. Özellikle deveye bindikleri zaman yahut bir avluda istirahat için oturdukları zaman, “rukbân” ve “nasb” diye isimlendirdikleri bir çeşit şarkı terennüm ederlerdi. Kur’ân nazil olunca Hz. Peygamber Arapların adeti olan bu şarkıların yerine Kur’ân’ın terennüm edilmesini istemiş ve bu suretle “Kur’ân ile teğannî etmeyen bizden değildir” diye buyurmuştur³³. Muhtemelen Hz. Peygamber, cahiliye döneminde söylenen şarkıların yerine Kur’ân’ın aynı makamlarla terennüm edilmesini istemiş, bu şekilde halk arasında daha çok yayılacağını ve daha çok tesir bırakacağını düşünmüştür.

4. Teğnnî’nin istiğna manasına olmadığı hakkında bir başka delil de Ebû Davûd’un rivâyet ettiği Ebû Lübâbe hadîsidir. İbn Ebî Müleyke, Ebû Lübâbe’den, Hz. Peygamberi’nin: “Kur’ân’ı Kerîmle teğannî etmeyen bizden değildir.” şeklindeki hadîsini duyup çevresindekilere naklederken hadîsin râvilerinden Abdülcebbâr: “Peki sesi güzel olmayan ne yapsın” diye sorar. İbn Ebî Müleyke de: “Gücü yettiği kadar güzelleştirsin.” diye cevap verir³⁴.

Burada, râvilerden Abdülcebbâr’ın İbn Ebî Müleyke’ye, “sesi güzel olmayan ne yapacak?” diye sorupta, onun da, “gücü yettiği kadar güzelleştirsin.” diye cevap vermesi, bu zatların teğannîden, ezgi ile

³¹ İbn Manzûr, a.y.; Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b Ferah el-Kurtubî, *et-Tizkâr Fî Efdali’l-Ezkâr*, Mektebetü Dârî’l-Beyân, Dimeşk, 1392/1972, s. 154.

³² Kurtubî, *et-Tizkâr*, a.y.

³³ Azîm Abâdî, IV,240; İbn Hacer, X,543; İbn Manzûr, n.s.b. I,758, ğ.n.a. XV,136; Ebû Ömer Yusuf b Abdullah b. Abdilber en-Nemrî, *el-İstizkâr*, (I-VIII cilt), Daru’l-Kütübîl-İlmiyye, Beyrut, 1421/2000, (thk. Salim Muhammed Atâ, Muhammed Ali Muavvez,) VIII,240,; İbn Manzûr, n.s.b. I,758.

³⁴ *Ebu Davûd*, Sücûdü’l-Kur’ân, 355, nu: 1471; Geniş bilgi için Bkz., Necati Yeniçel ve arkadaşları, V,449.

okuma ve ses güzelleştirmeyi anladıklarını göstermektedir. Sonra gelen alimlerin çoğu aynı anlamı çıkarmışlardır. Zaten “*Mâ ezine Linnebiyyi...*” hadîsi, bu manayı münakaşaya meydan bırakmayacak şekilde açıkça ortaya koymaktadır.

5. Daha öncede işaret edildiği üzere alimlerin bir kısmı, hadîsdeki *teğannî*'nin istiğna ile açıklanmasını kabul etmemişlerdir. Taberî'nin naklettiğine göre İmam Şafî'ye, İbn Uyeyne'nin yukarıda geçen açıklaması, (yani *teğannî* kelimesini zengin olmak anlamında kullanması) sorulduğunda buna razı olmamış ve “Eğer Rasulullah bu sözüyle istiğnâyı kast etmiş olsaydı (لم يتغن) demez, (لم يستغن) derdi. Oysa Rasul-i Ekrem efendimizin buradaki maksadı sadece sesi güzelleştirmektir.” demiştir.³⁵ İbn Battal, İbn Ebî Müleyke, Abdullah b. el-Mübârek ve Nadr b. Şümeyl de, Şafî' gibi düşünmüşler ve “Allah (cc.) Kur'ân okurken nağme yapan bir peygamberi dinlediği kadar hiçbir peygamberi dinlememiştir, manasındaki rivâyet de, bu anlayışı desteklemektedir.” demişlerdir.

Taberî de güzel sesin ancak terennüm ve makam ile olabileceğini söyleyerek: “Eğer *teğannî* istiğna anlamında olsaydı o zaman hadîslerde geçen “güzel ses” ve “açıktan okuma” ifadelerinin bir anlamı kalmazdı. Açıktan okuma ifadesi *teğannî*'nin terennüm anlamında olduğunu desteklemektedir.” demiştir.³⁶ İbn Mâce'de bulunan şu rivâyet de aynı tezi desteklemektedir: “Allah Teâlâ, güzel sesle Kur'ân okuyan adamı, şarkıcı kadını sahibinin dinlediğinden daha çok dinler.”³⁷

Teğannî bazen istiğna anlamına gelse de, (bundan ister zenginlik, ister diğer anlamlar kastedilsin) konu hakkında mevcut olan diğer rivâyetler, mezkur kelimeyi sesi güzelleştirmek ve makam yapmak anlamına almanın daha uygun olacağını göstermektedir. Hatta bu kelimenin ifade edeceği tüm manaları birleştirerek: “*Teğannî*, sesi güzelleştirip açıktan hüzünlü bir edâ ile Kur'ân'dan başka bir şeye ihtiyaç duymadan, kendisi dünya ve gönül zenginliği isteyip okumak”

³⁵ İbn Hacer, IX,72; Nevevî, *Sahihu Müslim Şerhu'n-Nevevî*, VI,79; Necati Yenieli ve Arkadaşları, V,449.

³⁶ Nevevî, *Sahihu Müslim Şerhu'n-Nevevî*, a.y.; Necati Yenieli ve Arkadaşları, 5,450.

³⁷ İbn Mâce, *İkâmet's-Salât*, 176, el-Hâkim Ebî Abdillâh en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek Ale's-Sahihayn*, Mektebetü'l-Mabuâtü'l-İslamiyye, Beyrut, tsz. I,570; Ayrıca bkz. İbn Hacer, IX,69.

şeklinde ifadelendirmek mümkündür³⁸. Ancak bu çok zorlama bir ifade olup, bize göre hadîsi gerçek sebebi-i vürûdundan uzaklaştırır.

6. Bazıları da şöyle demişlerdir: “Hadîs-i şerifte geçen “یتغنى” /yeteğennâ”nın anlamı, Kur’ân okurken hüzünlenmektir. Yani Kur’ân okuyanın, kırâatı ve tilâveti esnasında yüzünde ve sesinde sevincin zıddı olan hüznün belirmesidir. Bu da, “yeteğennâ” fiilinin muhtaç olmamak manasına olmadığını gösterir. Eğer o manada kullanılsaydı fiil, “yeteğennâ” şeklinde değil, “yeteğânâ” şeklinde olurdu.³⁹

Alimlerden bir topluluk, hadîsi yukarıdaki şekilde anlamışlardır. Halîmî, Leys b. Said, Ebû Ubeyd ve Muhammed b. Hibbân el-Büstî’nin görüşleri bu yöndedir. Bu alimler, Mutrif b. Abdullah b. Eş-Şihhîr’in babasından naklettiği şu hadîsi görüşlerine delil getirirler: “*Rasulullah, (sav.)’ı namaz kılararken gördüm. Ağlamaktan dolayı göğsünde bakır veya toprak tencerenin kaynarken çıkardığı sese benzer bir ses vardı.*”⁴⁰ Onlara göre bu hadîs, açık bir şekilde yukarıdaki hadisten maksadın hüznün olduğunu ortaya koyar. Aynı şekilde, Abdullah b. Mesud’un rivâyet ettiği şu hadis de görüşlerine delil getirirler. Abdullah diyor ki: “*Rasulullah (sav.), bana Kur’ân oku diye emir buyurdu. Ben de ona Nisâ sûresini okudum ve “ فكيف إذا جننا من كل أمة بشهيد وحننا بك على هؤلاء شهيدا. ”* /Her ümmete bir şahit, seni de bunlara şahit getirince, bunların hali nice olur?”⁴¹ ayetine gelince, birden Rasulullah’ın iki gözünden yaş aktığını gördüm.”⁴²

İbn Mâce, Abdurrahman b. Sâib’in şöyle dediğini rivâyet eder. “S’ad b. Ebî Vakkas misafir olarak bize uğradı. Gözleri kör olmuştu. Yanına uğrayıp selâm verdim. Bana: Sen kimsin? diye sordu. Ben de, kendimi ona tanıttım. Bana merhaba ey kardeşimin oğlu, Kur’ân’ı güzel sesinle okuduğun haberi bana geldi. Rasulullah (sav.)’ın şöyle buyurduğunu işittim: “Şüphesiz bu Kur’ân hüznle inmiştir. Artık onu okuduğunuz zaman ağlayınız. Eğer ağlayamazsanız, ağlamaklı bir eda ile okuyunuz. Onunla teğannî ediniz. Kim onunla teğannî etmezse bizden değildir.”⁴³

³⁸ İbn Hacer, IX,72.

³⁹ Bkz. Nevevî, Sahihu Müslim Şerhu'n-Nevevî, VI,79; Süyûtî, Ed-Dibâc, II,393.

⁴⁰ Ahmed, Müsned, IV,26; Ebû Dâvud, Salât,161; Nesâî, Seh,18.

⁴¹ Nisâ, 4/41.

⁴² Buhârî, Tefsîr, 4; Müslim, Müsâfirîn, 40; Tirmizî, Tefsîr, 3024; Nesâî, Fezâil, 8076; İbn Mâce, İftitah, 138.

⁴³ İbn Mâce, Salât, 176.

Ebû Ubeyd, konu hakkında şunları belirtmiştir: “Güzel sesle Kur’ân okuma hususunda varid olan hadîslerin tümü, hüzünlü olarak okuma, Allah’tan korkma ve Kur’ân okumaya teşvik esasına dayanır.”

Bize göre, bu son hadîs-i şeriflerde geçen hüzünlü okuma konusu da yine fonetik, ses sanatıyla ilgilidir. Düz bir sesle, sesi yükseltip alçaltmakla yahut bağırarak hüzünlü eda meydana gelmez. Hüzünlü eda, ancak sese şekil vermekle, sesi tezyin etmekle yani ezgi ile meydana gelir. Bir şarkıyı, bir şiiri düz bir sesle yahut yüksek bir sesle okumak onda hüzün meydana getiremez.

Özet olarak İslam alimlerinin çoğu, bütün bu hadîslerde geçen *teğanni* kelimesinden, Kur’ân’ın kesin ve açık olarak güzel sesle okunacağı anlamını çıkarmışlar ve bu konuda ittifak etmişlerdir. Güzel ses ve tertil ile okumanın müstehap olduğu kanaatine varmışlardır⁴⁴. Bununla birlikte güzel sesî ortaya çıkaran ezgi/makam ile okuma konusunda ihtilaf emişlerdir.⁴⁵ Alimlerin bir kısmı, *teğanni*’nin kelime anlamı itibarıyla güzel sesle birlikte bir makamı da içerdiğini söylerken⁴⁶ bir kısmı bunu reddederek Kur’ân güzel sesle okunur fakat bir makam ile okunmaz, demişlerdir. Bir bakıma güzel sesi ortaya çıkaran makamı birbirinden ayırarak tezada düşmüşlerdir.

Ahenk ve ölçüsü olmayan sesler genel olarak manası olmayan gürültü ve uğultudur. Düz konuşma, hitap, nesir ve şiirlerin söylenişinde bir ölçü bir ahenk olsa da *teğanniye* ihtiyaç yoktur. Açıklık, anlaşılabilirlik ve üslup bunlar için yeterlidir. Kur’ân, bunların hiç biri olmadığı gibi Arap Şiir’inden ve hitabelerinden de farklıdır.⁴⁷

Allah Teâla, Kur’an-ı Kerim’de, Kur’an-ı şiiir olarak ve Peygamberini de, şair olarak nitelendirenleri yerip şöyle buyurmaktadır: “*Biz ona (Peygamber’e) şiiir öğretmedik, bu ona yakışmaz da. O (kendisine indirilen kitap), yalnız bir öğüt ve apaçık olan bir Kur’ân’dır.*”⁴⁸

Kur’an-ı Kerim’de edebî ve sanatsal ince beyanlar, vecizeler, îcazlar, istiareler, temsiller ve teşbihler, methiyeler, yergiler, dualar göze çarpar. Anlaşılması için gönderilmiş olan bu kitabın okunmasında bir takım teknik kaidelerin ve fonetik ölçülerin olması pek tabiidir. Bu

⁴⁴ Nevevî, *Şerhu Sahi-i Müslim*, VI,80.

⁴⁵ Nevevî, *Şerhu Sahi-i Müslim*, a.y.

⁴⁶ İbn Hacer, IX,72.

⁴⁷ Geniş bilgi için bkz., Demirci Muhsin, *Tefsîr Usûlü*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fak. Vafî Yayınları, İstanbul, 2003, s. 209.

⁴⁸ Yâsîn, 36/69.

ölçüler bizzat Kur'ân'ın öz üslubu ve Hz. Peygamber'in hadîsleri tarafından ortaya konulmuştur. Bu vesileyle Kur'ân gibi güzel sesle ve açıktan okunması tavsiye edilen bir metnin teğannî yapılmadan sadece güzel sesle okunması nasıl mümkün olabilir?

Taberî de: “Terennüm ancak güzel ses ile mümkün olabilir” demiştir⁴⁹. Allah Teâla, Kur'ânı bir nebîden güzel edasıyla/makamıyla dinlediği kadar hiç bir şeyi dinlememiştir” hadîsi bunun en güzel örneğidir. Hadîste her ne kadar yalnız Hz. Peygamber'in okuyuşu zikredilmişse de, aynı şekilde okuyan diğer insanlar da buna dahildir. Yani Allah Teâla, güzel sesiyle ve edasıyla Kur'ân okuyan her insanı dinler ve onları mükâfatlandırır.

Ömer b. Şubbe şöyle demiştir: “Ebû Asım en-Nebî'e, İbn Uyeyne'nin “teğenna” kelimesini “isteğnâ” manasına kullandığı soruldu. O da, “İbn Uyeyne güzel bir şey yapmamıştır”, diye cevap verdi.” Yukarıda da anlatıldığı üzere, İbn Uyeyne'nin aynı t'evili Şafii'ye soruldu. O, “Biz bunu biliyoruz. Eğer Hz. Peygamber, onun dediğini kastetseydi, hadîste “men lem yeteğenne” şeklinde değil, “men lem yesteğne” diye buyururdu. “Lem yeteğenne” dediğine göre, biz buradan “teğanni/nağme” ile okumayı anlıyoruz,” buyurdu.

Taberî bu konuda şöyle diyor: “Arap dilinde bilinen şey, teğanni kelimesinin ğinâ/şarkı söylemek, makam yapmak manasına geldiğidir. Bu da, güzel sesle terc'i yapmaktır.” Nitekim şair bir şiirinde, şöyle demektedir. “تغن با لشعر مهما كنت قائله - إن الغناء لهذا لشعر مضمرا/Ne zaman şiir söylersen nağme ile teğannî et. Çünkü ğinâ/nağme şiir içinde gizlidir.”⁵⁰ Taberî sözlerine şöyle devam etmektedir: “Teğannî'nin istiğna manasına geldiğini iddia eden kimse, Arap dili ve şiirini bilmiyor demektir. Ben, dilcilerden hiç birinin, böyle bir şey yaptığını bilmiyorum. (Yukarıda geçtiği üzere), “كلا نا عن أخيه حياته - ونحن إذا متنا /Her ikimizin de, hayatında kardeşine ihtiyacı yoktur. Öldüğümüzde ise, hiç ihtiyacımız olmayacak.” ” şiiriyle “teğanni” fiilinin “istiğna” anlamına geldiğine delil getirmeye gelince, bu yetersiz bir delildir. Çünkü, “teğânâ” fiili, “tefâ'ale” veznedir. Yapısı iki kişi arasında müşareket içindir. Nitekim iki kişi birbiriyle kavga ettiği zaman “تصاربا الرجلان/tedâberracülâni” denir. Halbuki, şiirde geçen fiilde, böyle bir müşareket durumu yoktur. Fiil, tek kişi ile ilgilidir.

⁴⁹ İbn Hacer, IX,68.

⁵⁰ Bkz., İbn Manzûr, ğ.n.y. md. XV,139.

Bunun için “teğannî” kelimesinin “istiğnâ” anlamına geldiğini söylemek, bizce doğru değildir.

Kur’ân’da ahenk/makam olgusuna karşı çıkanların başında Müfessir Kurtubî gelmektedir. O teğannî kelimesinin istiğna anlamına geldiğini savunarak, Taberî’ye şu şekilde karşı çıkar: “Taberî, Arap kelimasında teğanni kelimesinin istiğna manasında kullanıldığı varit değildir” diyor. Halbûki, Cevherî, *es-Sıhah* adlı lügatinde bu şekilde kullanmıştır. Herevî de, “*Garîb*” adlı eserinde bu anlamda kullanmıştır. Bu iki örnek Taberî’ye cevap olarak kâfi gelir⁵¹. Kurtubî, sözüne devamlı şöyle diyor: “*fâ’ale*” vezninin iki kişi arasında müşareket için olduğu iddiasına gelince, bu, bazen bir kişi için de olur. Birçok yerde bunu görmek mümkündür. Mesela İbn Ömer’in, “*وأنا يومئذ قد ناهذت الإحتلام/Ben o gün bulûğ çağına ulaşmıştım;*” sözündeki *nâheztü* fiili buna delildir. Ayrıca Arapların, “*Târaktü’n-n’ale/pabucu giydim*”, “*Akabtu’l-lissa/Hırsız cezalandırdım*” veya “*Dâveytü’l-’Alile/Hastaya ilaç verdim;*” cümlelerinde “*fâ’a’le*” vezninin tek kişi için de kullanıldığı görülmektedir. Bunların misallerini çoğaltmak mümkündür. Bunlardan, “*teğâna*” manası da anlaşılmaktadır. Görüldüğü üzere Kurtubî’nin kendisi de, “*fâ’ale*” vezninin binasının bazen/çok az olarak bir kişi için kullanıldığını beyan etmiştir. Bu da daha çok Taberî’nin tezini desteklemektedir.

Kurtubî’nin, “Hz. Peygamber’in teğennâ sözünü ğinâ’ya yahut istiğnâ’ya yorumlama konusunda bir tercihe sahip değiliz. Bununla beraber istiğnâ manasına alınması, belki daha uygundur”; şeklindeki sözü de, teğanna’nın ğina anlamında olduğunu destekler mahiyettedir.⁵²

Kurtubî, İbn Vehb’in, Süfyân hakkındaki : “Hadîslerin manasını Süfyân İbn Uyeyne’den daha iyi bilen kimseyi tanımıyorum. Kendisinin Şafi’i ile karşılaştığı da, bilinmektedir” sözünü naklederek kendi görüşüne delil getirmek istemektedir. Bununla birlikte Şafi’î’nin İbn

⁵¹ Kurtubî, bunlara örnek vermemiştir. Bkz. *Et-Tizkâr*, s. 154.

⁵² Hz. Peygamber, güzel ezan okuyamayan bir kimseyi görünce, ona: “Güzel sesle yumuşak biçimde oku, eğer bunu beceremiyorsan okuma”. Bundan da anlaşılıyor ki, Hz. Peygamber güzel biçimde edâ ederek, ezan okunmasını ve Kur’ân tilâvetini emretmiştir.

Uyeyne'nin görüşünü benimsemediği yukarıda açık bir şekilde belirtilmişti.⁵³

Esas itibariyle *teğannî*, bir insanın kendi tabîî sesiyle bir şeyler mırıldanması ve terennüm etmesi, okuduğu şiiri ve parçayı sesiyle, ezgisiyle doğal bir şekilde bezemeye ve süslemeye çalışmasıdır. Bu anlamda Kur'ân'ı teganni/terennüm ile okumak müstehaptır, güzel bir şeydir. Kur'ân okuyan her insan bunu yapabilir, becerebilir. Böyle okunan Kur'ân'ı dinlemenin hükmü de aynıdır. Teganni/terennüm ve nağme ile Kur'ân okumak veya okunan Kur'ân'ı dinlemek insanın dini duygularını harekete geçirir, heyecanlandırır, maneviyatını güçlendirir, gönül dünyasını zenginleştirir.

Çölde bir adamın şarkı söylediğini duyan Hz. Ömer: "Şarkı, yolcunun azıklarındandır"⁵⁴ buyurmuştur. Kur'ân-ı Kerim'de de "Unutma ki, seslerin en çirkini merkeplerin sesidir" buyurularak⁵⁵ zımnen güzel ses methedilir. İslam'ın güzel olan şeylere yaklaşımı aslında Hz. Peygamberin "Allah güzeldir ve güzelliği sever"⁵⁶ ifadesinde yerini bulmaktadır. Hz. Davud'a verilen mucizelerden biri ona verilen güzel sestir. O, bu güzel sesi ile Mezmur'u okurken dağlar ve kuşlar ona eşlik ederlerdi. Bu durum Kur'ân-ı Kerim'de "Andolsun, Davud'a tarafımızdan bir üstünlük verdik: Ey dağlar çınlayın onunla beraber ve ey kuşlar..."⁵⁷ buyurularak anlatılır. Hz. Peygamber de Kur'an'ı güzel sesiyle okuyan birini dinlediği zaman: "Ona Davud ehlinin nağmelerinden verilmiş olduğunu" söylerdi.⁵⁸

2. Zeyyinu'l-Kur'âne Hadîsi

a) *Zeyn Kelimesinin Anlamı*: "Zeyn tezyîn, tezevvün" kökleri süslemek, güzelleştirmek, tıraş etmek, bir şeyi tam ve mükemmel yapmak, övmek, hazır hale getirmek gibi anlamlara gelir. Bu sebeple Araplar bayram günü için *yevmü'z-zîne*, bahar gelip yer yeşilliklerle

⁵³ Bilindiği üzere Süfyan İbn Uyeyne "teğanni" fiilin "istiğnâ" anlamında kullanmıştır. Kurtubî de onu kendisine delil getirmektedir.

⁵⁴ Beyhakî, *Sünenü'l-Kübrâ*, V, 68.

⁵⁵ Lokman, 31/19.

⁵⁶ *Müslim*, İman, 147; *İbn Mâce*, Dua, 10; Ahmed, *Müsned*, IV, 133, 134, 135.

⁵⁷ Sebe, 34/10.

⁵⁸ *Buhârî*, Fedâil'l-Kur'ân, 31; *Müslim*, Salâtü'l-Müsâfirîn, 235, 236; *Tirmizî*, Menakıb, 55; *Nesâî*, İftitah, 83.

süslendiği zaman da, “tezeyyeni'l-erdu” derler. İstiska/yağmur duasında da, “.../اللهم أنزل علينا في أرضنا زينته...” diye dua edilmektedir.⁵⁹

b) *Hadîsin Yorumu*: “Zeyyinu'l-Kur'âne” hadîsinin anlaşılmasında ve yorumunda da, bir takım ihtilaflar vardır. Bu ihtilafları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

1. İbnü'l-Esîr ve onun görüşüne katılan alimler, bu hadîste kalb/yer değişiminin söz konusu olduğu görüşünü savunurlar. Buna göre *esvât* kelimesi ile *Kur'ân* kelimesi yer değiştirmektedir. Yani esasında hadîs, “Zeyyinû *esvâteküm Bi'l-Kur'âni/Seslerinizi Kur'ânla süsleyiniz*” şeklindedir. Dolayısıyla “Zeyyinû” kelimesinde tahzîn ve tatrîb bir başka deyişle makam yapma anlamı yoktur. Burada “zeyyinû” ifadesinin anlamı Kur'ân'ın okunuşuna düşkün olunuz, onu çokça okuyunuz, aşkla şevkle okuyunuz demektir. Diğer insanlar nasıl ezgi ve nağmelere (şarkı ve türkülere) düşkün oluyorsa, sizde Kur'ân okumaya düşkün olunuz demektir.⁶⁰ Seslerinizi Kur'ânla haşır neşir ediniz. Kur'ân'la çok uğraşınız. Seslerinizle semaya yayılan Kur'ân avazı kıyamet günü size şahitlik etsin.

El-Herevî ve el-Hattâbî de aynı görüşü savunmuşlardır. Müfessir Kurtubî de bu görüşü destekleyerek şöyle demektedir: Cümlede “Kur'ân” ve “*esvât*” yer değiştirmektedir. Yani doğru anlam, “زينا /Sesinizi Kur'ânla süsleyiniz” demektir. El-Hattâbî: “Bir kişi hariç olmaksızın, hadîs imamlarının tümü, hadîsi bu şekilde açıklamışlar ve burada kalp/yer değişimi söz konusudur demişlerdir”; diyor. Nitekim Arapça'da, “عرضت الحوض على الناقة /Havuzu deveye getirdim,” sözünün anlamı, “عرضت الناقة على الحوض /Deveyi havuza götürdüm” anlamındadır. El-Hattâbî devamla şöyle diyor: “M'amer, Mansûr'dan, rivâyet ettiğine göre, Talha, “الأصوات” kelimesini “القرآن” kelimesinden önce getirmiştir. Bu da, “Sesinizi Kur'ân'la süsleyiniz;” demektir. Doğru olan da budur.⁶¹ Bu görüşlerini, Hz. Ömer (ra.)'den, “

⁵⁹ İbn Manzûr, z.y.n. md. XIII, 2.

⁶⁰ Azîm Abâdî, IV, 239; Nureddîn b. Abdülhâdî Ebû'l-Hasan es-Senedî, *Hâşiyetü's-Senedî Ale'n-Nesâfî*, Mektebetü'l-Matbaati'l-İslâmiyye, (Thk. Abdülfettah Ebû Gîdde, I-8 cilt), Halep, 1406/1918, II,179; İbn Manzûr, z.y.n. a.y.

⁶¹ Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *El-Câm'i Li-Ahkâmî'l-Kur'ân/Tefsîru'l-Kurtubî*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1408/1988, I,11; Ayrıca bkz., Azîm Abâdî, IV, 239.

بالحق بالقرآن/حسنوا أصواتكم بالقرآن/Seslerinizi Kur'ân ile güzelleştiriniz” şeklinde rivâyet edilen haberle desteklemiştir.⁶²

Bu görüşü savunanlar, Kur'ân'ın ses ile süslenmesinin, Kur'ân'ın ezeli Allah kelâmı olduğu gerçeğine hâlel getireceğini düşünmüşler ve “ezeli olan Allah kelâmı, mahluk olan ses ile nasıl süslenebilir?” demişlerdir. Bu düşünceden hareketle hadîste kalp vardır diyerek te'vîl yolunu seçmişlerdir. Oysa Kur'ân'ın esası dışında okunuş esnasında var olan harfler, mahreçler ve sesin tümü Kur'ân'dan değildir. Tümü mahluktur. Dolayısıyla mahluk olan bir şeyin, başka bir mahlukla tezyîn edilmesinde bir sakınca bulunmaması gerekir. Biraz sonra da (3. maddede), izah edileceği üzere buradaki Kur'ân ifadesinden kasıt, kırâattır.

el-Hattâbî, görüşünü daha da pekiştirmek için Berâ'dan, rivâyet ettiği “Seslerinizi Kur'ân'la süsleyiniz,” şeklindeki hadîsin anlamı: “Onun kırâatına çok düşkün olunuz, seslerinizi onunla meşgul ediniz, onu kendinize şiar ve süs ediniz demektir.” Diyor.⁶³

Kurtubî, bu hadîsi, teğannî hadisiyle desteklemek için şöyle diyor: “Kur'ân okurken teğanni yapmayan bizden değildir” sözü “Kur'ân ile sesini güzelleştirmeyen bizden değildir.”⁶⁴ anlamındadır. Nitekim, Abdullah b. Zeyd ve İbn Ebî Müleyke de, hadîsi bu manaya yorumlamışlardır.⁶⁵

2. Müteahhirîn alimlerinden bir çoğu ise, burada kalbe yani savt ve Kur'ân kelimelerinin yer değiştirmesinin gereği yoktur tezini savunarak, “Zeyyînû kelimesinin anlamı, Allah Teala'nın, Kur'ân'ı tertîl ile okuyunuz; şeklindeki emrine imtisaldır” demektedirler. Yani emir, Kur'ân'ı tertîl ve tedebbür ile okumaya teşviktir. Zînet, kendisiyle okunan ses içindir, yoksa Kur'ân için değildir. Arap dilinde: “Şiire yazıklar olsun” demek, şaire yazıklar olsun demektir, şiirin kendisi değildir. Dolayısıyla burada tezyînden kasıt, tertîl, tedebbür ve iraba riayet ederek okumak demektir.⁶⁶

⁶² Kurtubî, *Tefsîr*, I,11.

⁶³ İbn Hacer, XIII, 519; Kurtubî, *et-Tizkâr*, s. 149.

⁶⁴ *Bizden değildir*; ifadesinin manası, bizim dinimizden çıkmıştır, manasında anlaşılmalıdır. Bunun anlamı, Kur'ân'ı bizim tavsiye ettiğimiz güzel biçimde okumamıştır.

⁶⁵ Kurtubî, *et-Tizkâr*, a.y.

⁶⁶ Nevevî Şerhu Sahih-i Müslim, VI, 79; Azîm Abâdî, IV, 239; İbn Manzûr, z.y.n. md. XIII, 2.

3. Bazıları da, “Zeyyinu’l-Kur’âne...” hadîsindeki, Kur’ân ifadesinden kasıt, kırâat yani okumak demektir. Dolayısıyla okuyuşunuzu seslerinle süsleyiniz demektir. Burada kalp (esvat ve Kur’ân’ın yer değiştirmesi) vechinin bulunmayışı buna delil teşkil eder. Hz. Peygamber’in Ebû Musa’ya “Şüphesiz sana Davûd ailesinin makamlarından bir makam verilmiştir” demesi, ve diğer bir hadîsinde, “Her şeyin bir süsü vardır Kur’ân’ın süsü de, güzel sestir” diye buyurması, burada güzel ses ve makamın kast edildiğine şüphe bırakmayacak kadar açık delildir.⁶⁷

Bize göre de, yukarıda geçen birinci maddede bir uyumsuzluk, bir zorlama söz konusudur. Hiç gerek yokken kalp cihetine gitme, ya da “Zeyyinû” fiilini, açık anlamından çıkarıp mecâzî anlamlara çekmenin hiçbir yolu yoktur. “عرضت الحوض على الناقة/Havuzu deveye getirdim,” sözünün anlamı, zaten “Deveyi havuza götürdüm.” demektir.

Müfessir Kurtûbi konuyla alakalı olarak şunları zikretmektedir: Bazı kimseler, bu meseleyi şu şekilde açıklamışlardır: “Kur’ân’ı seslerinle süsleyiniz” şeklindeki emirden murat okumaya gayret etmek ve güzel sesle okumaya teşviktir. Yani bu sözün takdirinde şu vardır: “Kırâatinizi/okuyuşunuzu seslerinle süsleyiniz.” Bu durumda Kur’ân, kırâat/okuyuş anlamına alınmıştır. Nitekim, ayet-i kerîmede: “وقرآن ا وفجر ان لفسر كان مشهودا صباح okuyuşunu da gözet. Çünkü sabah okuyuşu şahitlerce dinlenmektedir⁶⁸. Burada Kur’ân, kırâat/okuyuş anlamındadır. Aynı şekilde “فإذا قرأناه فاتبع قرآنه/Biz onu okuduğumuz zaman, sen onun okunuşuna tabi ol.”⁶⁹ ayetinde de, Kur’ân, kırâat/okuyuş manasına alınmıştır.

Nitekim, Sahih-i Müslimde, Abdullah b. Amr’ın şöyle dediğı rivâyet edilmiştir: “Davud’un oğlu Süleyman (as.)’ın gerçekten denizde hapsedip, bağladığı bir takım şeytanlar vardır. Bunların, yerlerinden kurtulup da insanlara Kur’ân diye bir şeyler okumalarının zamanı yaklaşmıştır.”⁷⁰ Bu hadîs-i şerifte geçen Kur’ân da, yine kırâat/okuma anlamındadır.

Bir şair, Hz. Osman (ra.) hakkında şöyle demiştir:

⁶⁷ Nevevî Şerhu Sahih-i Müslim, VI,79; Azîm Abâdî, IV, 239; İbn Manzûr, z.y.n. md. XIII, 2.

⁶⁸ İsrâ, 17/78.

⁶⁹ Kıyâme, 75/18.

⁷⁰ Müslim, Mukaddime, 4.

ضحوا بأشبط عنوان ا لسجود به- يقطع ا الليل تسبيحا وقرآنا
/Secdegâhlarının karanlığı ile, geceyi tesbîhât ve kırâatla geçirip,
sabaha ulaştı”⁷¹.

Kurtubî, “Burada, Kur’ân kelimesinin kırâat/okuyuş anlamına alınması doğru bir yorumdur. Ancak kırâat, kırâat ilmi anlamında değil, tilâvet anlamında kullanılmıştır. Aksi takdirde doğru olmaz.”⁷² demektedir. Kurtubî’nin bu görüşüne göre de, tezyîn edilen Kur’ân’ın esası değil, kırâattır. Yani okuyuş esnasında meydana gelen harfler mahreçler, ortaya çıkan ses ve fondur.

Kurtubî’nin, ezgi/makam ile okumaya karşı olduğu halde, bu görüşü ileri sürmesi, Kur’ân’ın makam ile okunmasına karşı olmadığı intibasını vermektedir. Zira bu hadîste sese ve makama karşı olanlar, Kur’ân’ın mahlûk olmadığını, ezeli Allah kelâmı olduğunu, ileri sürerek, mahluk olan ses ve makam ile mahlûk olmayan şeyin süslenemeyeceğini söylemişlerdir⁷³. Bu sebeple de, hadîsi tevil ederek; “Onun kırâatine düşkün olunuz” anlamını vermişlerdir. Eğer hadîsteki Kur’ân kelimesinden maksat kırâat/tilâvet ise, bu durumda mesele kalmamıştır. Dolayısıyla okuyuşlar, güzel sesle ve makamla süslenebilir.

4. Bazı alimler Hz. Aişe’nin rivâyet ettiği, “Kur’ân’ı maharetle okuyan kimse yazıcı meleklerle beraberdir.”⁷⁴ hadîsini açıklarken, “Kur’ânı mahretle okumaktan kasıt, hıfzı ve tilâveti güzel olmaktadır. Kur’ân’ı eğip bükmeden tereddütsüz suhuletle, acele etmeden okumaktır. Allah Teâlâ’nın, Kur’ân öğretip tilâvetini kolaylaştırdığı yazıcı melekler, nasıl suhulet ve kolaylıkla okuyorlarsa, onlar da öyle okurlar, zorlanmazlar”; demişlerdir. Sonra da bunu açıklamak için “Zeyyinu’l-Kur’âne...” hadîsini örnek vererek bunun benzeri olduğunu söylemişlerdir.⁷⁵

Buradan anlaşılacağı üzere “el-Mâhiru Bi’l-Kur’âni...” hadîsi dahi, güzel ses ve makamla ilgilidir. Buhârî’nin, Şarihlerinden İbn Battâl, “El-mâhiru Bi’l-Kur’âni...” hadîsini açıklarken, Buhârî’nin bu hadîsten maksadın, ezberleme ve açıktan okuyuşla beraber güzel ses ve

⁷¹ Kurtubî, *Tefsîr*, I,12, Et-Tizkâr, s. 151.

⁷² Kurtubî, *et-Tizkâr*, a.y.

⁷³ Bkz. Aynı, XXV/181; İbn Hacer, IX, 93.

⁷⁴ *Buhârî*, *Tefsîr*, 68; *Tevhîd*, 100; *Müslim*, *Müsâfirîn*, 38; *İbn Mâce*, Edeb, 52; Ahmed, *Müsned*, VI, 98.

⁷⁵ İbn Hacer, XIII, 519.

makamla okuyuştur. Öyle ki, bu okuyuş şekli, dinleyenlerin çok hoşuna gider; şeklinde düşündüğünü nakleder.⁷⁶

3. Mizmâr hadîsi

Hadîste geçen *mizmâr* kelimesi, Arapça'da (*zemere-yezmiru veya yezmûru, zemren, zemûren, zemerânen*) kökünden türeyip kamıştan yapılan, nefesle çalınan ve çok güzel ses çıkaran bir alettir. Mezmûr veya müzmûr da denilebilir. Güzel sese ve güzel terennüme de mizmâr denilir.⁷⁷ Çoğulu mezâmîr şeklindedir. Mizmâr çalan erkek için *zemmâr*, kadın için *zâmire* isimleri kullanılır.⁷⁸

İbn Abbâs'ın rivâyetine göre, Dâvûd (as.) güzel sesiyle yedi ayrı lahnda /makamda Zebûr okurdu. Hz. Peygamber, Ebû Musa'ya "Şüphesiz sana Dâvûd (as.)'ın güzel makamlarından bir makam verilmiştir." diye buyurması, Ebû Musâ'nın da makam ile okumasının bir işareti olmaktadır. Dâvûd (as.) okuyup ağlamak istediği zaman çevresinde ne kadar canlı mahlukat varsa, hepsi susar, onu dinlerler ve onunla beraber ağlarlardı.⁷⁹ Görüldüğü üzere Allah kelâmı olan Zebûr da makam ile okunmuştur. Özellikleri ve nitelikleri çok farklı olmasına rağmen, Kur'ân'ın da, makam ile okunmasında bir sakınca olmaması gerekir.

Davûd (As)'ın Zebûrdan güzel sesiyle okuduğu pasajlara özellikle dua pasajlarına da aynı şekilde mezâmîr denilir. Dâvûd (as.)'ın sesi ve makamı çok güzel olduğu için mizmâra benzetilmiştir. Hz. Peygamber'in, Ebû Musa'ya: "Sana Dâvûd ailesine verilen mezâmîrlerden bir mezâmîr verildi" demesi, ses güzelliğinin ve ahenginin Dâvûd (as.)'ın sesine benzemesinden dolayıdır. Zira, Dâvûd (as.), güzel seste ve makamda ulaşılan son noktadır⁸⁰. Ebû Musa da, sahabenin ses bakımından en güzel olanıdır. Ebû Osman (en-Nehdî), Ebû Musa'nın sesinin güzelliği hakkında şunları söylemektedir: "Ebû

⁷⁶ İbn Hacer, a.y.

⁷⁷ el-Mübârekfûrî, X, 241.

⁷⁸ İbn Manzûr, z.m.r. md. IV, 327; Zebîdî, es-Seyyîd Muhammed Murtezâ, *Tâcü'l-Arûs*, z.m.r. md. Dâr-ı Libyâ, Bingazî, 1966, I, 2893. Bazıları, zemmâre kelimesi zaniye yani zina eden kadın anlamına gelmektedir demişlerdir. Oysa zina eden kadına remmâze denilmektedir. Kelimeler birbirine benzediğinden karışıklık meydana gelmiş olabilir. Bkz. Zebîdî, *Tâc*, a.y.

⁷⁹ İbn Hacer, 9, 70.

⁸⁰ İbn Manzûr, a.y.

Musa bize namaz kıldırıyor ve bu esnada Kur'ân okuyordu. Sesi, dinlediğim bütün sanc/saz ve berbet/gitarlardan⁸¹ çok daha güzeldi".⁸²

Muâviye, Şamda geceleyin devriye gezerken Ebû Musa'nın evinin yakınlarına uğramış ve onun Kur'ân okuyuşunu dinlemiştir.⁸³

Müslim Şarihi Nevevî, alimlere göre burada *mizmâr*'dan kasıt, güzel sestir. Zemeru kelimesinin aslı ise, şarkı ve terennümdür; demektir.⁸⁴ Kanaatimizce burada Dâvud güzel sesi, mizmâr ise, makamı temsil etmektedir. Zira ne mizmâr makamsız çalınabilir, ne de, şarkılar makamsız söylenebilir. Ebu Osman (en-Nehdî)'in, Ebû Musâ'nın güzel sesini, *sanc* ve *berbet* gibi mûsikî aletlerine teşbih etmesi bir makamın varlığına zaten işaret etmektedir.

Dâvud ailesinden kasıt ise, bizzat Dâvud (as.)'in kendisidir. Çünkü ne ailesinden ne de akrabalarından sesi güzel olan bir kimsenin bulunduğu hakkında bir rivâyet mevcut değildir.

Ses güzelliği, özellikle müzikal terennüm kabiliyeti, başka bir deyişle ses sanatıyla birlikte bulununca, okuyuşta muhteşem bir uyum ve ahenk ortaya çıkar. Hz. Peygamber'in methiyesine mazhar olan Ebû Musa'nın, bu iki özelliğe sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Yani Ebû Musa, hem muhteşem bir sese, hem de, muhteşem bir mûsikî yeteneğine sahip olabilir.

İbn Hacer, İbn Ebî Davûd'dan senedinin sahih olduğunu belirttiği bir rivâyette, Ebû Osman en-Nehdî'nin şöyle dediğini rivâyet etmektedir: "Ebû Musa'nın evine gittim (ve onun okuyuşunu dinledim). Dinlediğim hiçbir saz, hiç bir berbet/gitar ve hiç bir ney sesi onun sesinden daha güzel değildi.⁸⁵ Burada da, Ebu Musa'nın müzikal bir ruha sahip olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla böylesine mûsikî ruhuna sahip bir insanın makam yapmaksızın sadece yüksek bir sesle veya tertîl ile (kaldı ki tertîl de makamı gerektirir) Kur'ân okuyup sesini Hz. Peygamber (sav.)'e veya onun muhterem zevcelerine

⁸¹ Berbet bugünkü gitara benzeyen bir enstrüman olabilir.

⁸² İbn Sa'd, Muhammed b. S'ad b. Mün'i Ebû Abdillâh el-Basrî, *Tabakatü'l-Kübrâ*, (I-8 cilt), Dâr-ı Sadır, Beyrut, II, 345, IV, 108.

⁸³ İbn Asâkir, Hafız Ebû'l-Kasım Ali b. Abdullâh eş-Şafî'i, *Tarih-i Dimeşk*, (Abdullâh b. Kays Maddesi, thk. Ali Şîrî), Dârü'l-Fikr, Beyrut, XXXII, 16-34; Ebu Musa el-Eş'arî için ayrıca bkz., İbn Sa'd, II, 345; Yusuf b. ez-Zekî Abdurrahman Ebû'l-Haccâc el-Mezzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, (I-35 cilt, thk., Beşâr Avvâd Maruf), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1400-1980, XV, 450, İbn Asâkir, a.y.

⁸⁴ *Müslim*, Müsâfirîn, 34; el-Mübârekfûrî, X, 241.

⁸⁵ İbn Hacer, IX, 93.

beğendirmesinden söz edilemez. Ebû Musa'nın, Hz. Peygamber'in veya diğer insanların hoşuna gidecek bir tarz, bir ahenkle okuduğu aşikârdır. Nitekim Hz. Peygamber kendisine: “*Dün gece seni dinledim*” dediğinde o, “*Eğer senin geldiğini bilseydim, daha da, mükemmel okumaya çalışırdım*” diye cevap vermiştir.

Yukarıda geçen bir haberde Hz. Peygamber'in değil de, hanımlarının Ebû Musayı dinledikleri rivâyet edilmiştir. Cahiliye döneminde bazı Araplar, Kur'ân'ın, üslubu, üstün icazı, ahengi ve şiirselliği karşısında hayrete düşüyor ve onu gizlice dinliyorlardı. Hz. Peygamber'in hanımlarının da, bu sebeplerden dolayı, ya da, sadece güzel sestem etkilenerek Kur'ân'ı dinledikleri söylenemez. Gerçekte, bunlarla birlikte söz konusu olan müzikal bir sesin, bir sanatın varlığıdır.

Bize göre *mizmâr* hadîsinde sadece Kur'ân'ın icaz vecihleri, mucizevi yönü, metninin mükemmelliği, anlamının zuhuru, hitabeti veya istiğna gibi konular kastedilmiş değildir. Bunlarla birlikte, özellikle icra, ses güzelliği ve makam da kastedilmiştir. Eğer diğer şeyler kastedilseydi, Şüphesiz Hz. Peygamber (sav.), ona vurgu yapan bir söz söylerdi. “Seni dinledim”, demesi ve onu takdir etmesi, icra, ses ve makam ile ilgilidir. Söz gayet açıktır. Dolayısıyla bunu başka yöne çekmenin, mecaz, kinaye yüklemenin anlamı yoktur.

Hz. Peygamberin güzel sesle ve onun tezahürü olan bir terennümle okuduğu hemen bütün sahabe tarafından bilinen bir gerçektir. Hz. Peygamberin okuyuşunda med, tahsîn, terc'i, hafd ve ref gibi özelliklerden bahsedilmektedir.⁸⁶ Hz. Aişe, Hz. Peygamber'in kendi odasında Kur'ân okurken bütün bunların tümünün gerçekleştiğini haber vermektedir. Enes (ra.)'e, Hz. Peygamber'in okuyuşu sorulduğunda, medli olduğunu söylemiştir. Kutbe b. Mâlik'te Hz. Peygamber'in bir sabah namazında “والنخل باسقات لها طلع نضيد”⁸⁷ ayetini okurken sesini uzattığını nakleder. Oysa bu son ayette tabii meddin dışında uzatma yoktur. Muhtemelen, buradaki uzatma yine bir ezgi veya terennümle ilgilidir.

Hz. Peygamber: “İnsanların sesleri ve okuyuşları muhtelifdir. Bazıları diğerlerinden daha güzel, daha zıynetli, daha tatlı, daha mürettel, daha maharetli, daha alçak, daha yüksek, daha yumuşak ve

⁸⁶ İbn Hacer, XIII, 519.

⁸⁷ Kâf, 50/10.

daha medlidir...” diye buyurmuştur.⁸⁸ Esasında anlatılanların tümü sesi güzelleştirmek ve terennüm ile okumaktan başka bir şey değildir. Bu özellikleriyle Hz. Peygamber’in Kur’ân’ı terennümle okuduğu ve böyle bir okuyuşa onay verdiği anlaşılabilir. O tarihten günümüze kadar da aynı şekilde okunarak gelmiştir.

Kur’an-ı Kerîm’in mucizevi boyutlarından biri hiç şüphesiz onun kelime ve ifadelerinin ahenkli ve düzenli olmasıdır. Kur’an-ı Kerîm’in bu tabii musiki boyutu öylesine güzel ve görkemlidir ki; Arap edebiyatçıları ve şairleri, ilk anlarda Kur’an-ı Kerîm’in beşeri gücün ötesinde bir kelim olduğu, sadece Allah Teâla’nın böyle bir kelâmı ifade edebileceğini ikrar ettiler.

Esasen Ebû Musa da, gerçekte Kur’ân’ın kendine özgü yapısı içerisinde zaten var olan bir müzikaliteyi (Hz. Peygamber’den öğrenerek) icra etmiştir. Kur’ân’ın okunuşunda mevcut olan, medler, sılalar, vakıflar, sekteler, idğamlar, izharlar bu müzikalitenin temel yapı taşlarıdır. Hatta Kur’ân metni içerisinde bulunan dualar, methiyeler, yergiler, darb-ı meseller, alçak ve yüksek sesle okunması gereken yerler (elbette mana ile birlikte) hep müzikaliteyi öne çıkaran ve ona kaynak teşkil eden metinlerdir/pasajlardır.

4. Terc’i Hadîsi

Alimler. Hz. Peygamber’in Kur’ân okuyuşunda üç özelliğin ortaya çıktığını belirtmektedirler. Bunlar: Terc’i, Tertîl, Tersîl/ Teressül’dür.

a) *Terc’i*: “ترجیع/Terc’i, nağme ve elhan ile sesi boğazda döndürerek/elhan ile, nağme yaparak okumaktır.⁸⁹ Kamus mütercimi Asım Efendi, “ترجیع” kelimesini “avazı boğazda terdîd etmekten ibarettir ki, Kur’ân okurken yahut beste söylerken nağme ve ahenge yönelmektir” şeklinde tarif etmektedir.⁹⁰ Nağme ve ahenk vesilesiyle insan gönlü ve kalbi o sesi dinlemeyi arzu eder ve ona yönelir.⁹¹ Bazıları, *terc’i* kelimesini “Okuyuş esnasında hareketlerin vuruşlarının

⁸⁸ Aynî, XXV, 182.

⁸⁹ *Buhârî*, Fedâilü'l-Kur’ân, 30; İbn Manzûr, r.c.’e. VIII, 114, I, 171.

⁹⁰ Muhammed Yakup el-Fîrûzabâdî, *Kamâsü'l-Mûhîr*, Beyrut, 1401/1980, rec’e, md. I, 931; Zebîdî, *Tâc*, r.c.’e. md. I, 5251.

⁹¹ *Buhârî*, Kitâbü't-Tevhîd, 50.

birbirine yaklaştırılması⁹² şeklinde tarif ederlerken, bazıları da, medleri işbâ etmektedir demişlerdir.⁹³

Terc'î, kırâatta, ezanda, şarkıda, teğannide vb. terennüm edilen diğer şeylerde sesi döndürmek ve söyleneni tekrar etmek demektir. Ezanda terc'î, *Eşhedü en Lâ ilâhe illellâh* ve *Eşhedü enne Muhammede'r-rasûlullah* cümlelerini (iki kere) tekrar etmek demektir.⁹⁴ Seste terc'î ise, boğazda gargara yapar gibi uğultu çıkarmak, deve kükremesi ya da güvercin sesine benzer bir ses çıkarmak değildir. Ya da, buruna vererek, geniz ile tek perdeden hafif bir sada çıkarmak da, değildir. Bilakis, boğazdan derûnî çok perdeli ve lahutî bir ses çıkarmaktır. Şarkıcıların yaptığı gibi avazı boğazda döndürmek, tekrar etmek,⁹⁵ lahn ve nağme ile sesi boğazda döndürmek,⁹⁶ sesi güzelleştirmek⁹⁷ ağılamaklı bir ses ile okumak, bir taraftan sese makam giydirmektir.

Yukarıda belirtildiği gibi Hz. Peygamber, Mekke'nin fethi günü, binek devesi üzerinde Fetih Sûresini terc'î ile okumuştur. Bu, bazılarının iddia ettiği gibi, devenin yürüyüşünden ileri gelen bir avaz değil, özellikle Hz. Peygamber'in okuyuş şeklidir. Terc'î, tertil üzerine biraz daha ziyadeliktir. Çoğunluğun görüşü bu yöndedir. Hz. Peygamber o gün Fetih Sûresini muhtemelen bir coşku, bir zafer veya bir kutlama vesilesiyle güzel bir edâ ve ahenk ile okumuştur. Hadîsin ravîlerinden Muaviye b. Kurra: "Abdullah İbn Muğaffal'a, "Hz. Peygamber'in terc'ii nasıldı" diye sorduğumda, bana, "üç kere â â â şeklinde idi" diye cevap verdi. Sonra Muaviye, "Eğer insanlar benim etrafımda toplanmasalar, ben de, Abdullah gibi elbette terc'î yapardım."⁹⁸ demiştir.

Terc'î de, insanların dikkatini çeken bir niteliğin olduğu anlaşılmaktadır. Muhtemelen bu, seste var olan bir sanat, ahenk ve terennümden başka bir şey değildir. İnsanlar güzel ses duydukları bir tarafa yönelirler. Bunun için Buhârîde terc'î için: İnsan kalbi ona yönelir ve onu dinlemeyi arzu eder; denilmektedir.⁹⁹ İbn Muğaffal'ın

⁹² İbn Manzûr, r.c.'e. md. VIII, 114; Zebidî, r.c.'e. I, 5251.

⁹³ İbn Hacer, IX, 92.

⁹⁴ Fîrûzâbâdî, r.c.'e. I, 931;

⁹⁵ İbn Manzûr, r.c.'e. a.y.; Fîrûzâbâdî, r.c.'e. a.y.

⁹⁶ *Buhârî*, Tevhîd, 50; *Müslim*, Müsâfirîn, 35.

⁹⁷ *Buhârî*, Fedâil'l-Kur'ân, 30.

⁹⁸ *Buhârî*, Tevhîd, a.y., Meğâzî, 46.

⁹⁹ *Buhârî*, Tevhîd, a.y.

rivâyetinden çıkan mana da, bu *terc'î*in uzatmaktan yani "a" yı üç a, "i" yi üç "i", "u" yu üç "u" miktarı çekmekten ibarettir. Buradan Hz. Peygamber'in *terc'î* isteyerek ve bilerek yaptığı anlaşılmalıdır.

İbnü'l-Esîr: "Mekke'nin fethi günü Hz. Peygamber bir deveye binmişti ve Fetih Sûresini okuyordu. Devenin yürüyüşünden dolayı Hz. Peygamber'in sesi titrek olarak çıkmış ve insanlar bunu Hz. Peygamber'in hususiyle yaptığını zannetmişlerdir. Oysa buradaki *terc'î* devenin yürüyüşünden ileri gelmiştir. Hz. Peygamber bizzat *terc'î* yapmamıştır"; demektedir.¹⁰⁰

Bir başka haberde ise, Hz. Peygamber'in o gün bir bineğe binmediği ve dolayısıyla böyle bir *terc'î* olayının meydana gelmediği belirtilmiştir.¹⁰¹

Bazılarına göre de, Hz. Peygamber'in o gün Kur'ân okuyuşunun gayesi, *terc'î* yapmak değil, Kur'ân okuma ibadetini hiçbir şekilde, (deve üzerinde yürüdüğü halde bile) terk etmediğini insanlara göstermektir. Cehri okumasındaki gaye ise, cehri okumanın bazı zamanlarda hafi okumadan daha faziletli olduğunu beyan etmektir. Mesela, t'alîm, gafilleri uyarma vb. durumlarda cehri okumak daha faziletlidir.¹⁰²

Terc'î olayının sadece Mekke'nin fethi gününde vuku bulunduğunu kabul edip, bunu devenin yürüyüşüne bağlamak belki kabul edilebilir. Ancak, *terc'î* olayının, başka zamanlarda da, vuku bulunduğu bir takım rivâyetlerden anlaşılmalıdır. Dolayısıyla *terc'î* i devenin yürüyüşüne bağlamak bir yanlıdır. Ümmü Hânî'den rivâyet edilen bir haberde, şöyle demiştir: "Yatağımda yatarken Peygamber (sav.)'in Kur'ân okuduğunu ve okuyuşunda *terc'î* yaptığını duydum".¹⁰³ Nitekim Hz. Aişe de, Hz. Peygamber'in okuyuşunda tahsîn, *terc'î*, hafđ ve ref/sesi alçaltıp yükseltme gibi ses sanatlarının vuku bulunduğunu bize nakletmektedir.¹⁰⁴

¹⁰⁰ İbn Manzûr, r.c.'e. VIII, 114.

¹⁰¹ İbn Hacer, IX, 92.

¹⁰² İbn Hacer, IX, 92.

¹⁰³ İbn Hacer, a.y.; Tahavî, Ahmed b. Muhammed b. Sellâme b. Abdülmelik b. Seleme Ebû Cafer et-Tahâvî, *Şerhü Maâni'l-Âsâr*, (1-4 cilt, thk. Muhammed Zühri en-Neccâr), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1399, I, 131.

¹⁰⁴ İbn Hacer, XIII, 519.

Muhammed b. Ebû Cemre'de, terc'î yapmaya karşı çıkararak, "Esas terc'î, tilâvetin güzelliğidir. Terennüm ile yapılan terc'î değildir. Zira terennüm ile terc'î, kırâatın maksadı olan, huşuya ters düşer" diyor.¹⁰⁵

Oysa Ebû Cemre'nin sözünün aksine, insan nefsi, makam ile okunan kırâatlara, makam ile okunmayan kırâatlardan daha çok meyleder. Çünkü, terennüm ile okumak, kalbin rikkatine / yumuşamasına ve göz yaşı icrasına daha çok tesir eder.¹⁰⁶ Nitekim, Hz. Ömer güzel sesle Kur'ân okuyan bir genci, bu sesinden dolayı cemaate takdim etmiş ve onların önüne geçirmiştir.¹⁰⁷

b) *Tertîl*: Tertîl kelimesi, Arapça "R-T-L" kökünden "tef'îl" ölçüsünde bir mastardır. Sözlükte; sözü güzel, yerinde ve düzenli söylemek, bir şeyi doğru yapmak, düzenlemek, sıralamak, açık açık hakkını vererek açıklamak gibi anlamlara gelmektedir.¹⁰⁸ Kırâatta tertîl ise; yavaş yavaş, acele etmeden, harfleri ve hareketleri, dizilmiş inci taneleri gibi açık bir şekilde, mana ve hikmeti düşünerek, metni tâne tâne okumak anlamında kullanılmaktadır.¹⁰⁹ Bir başka deyişle tertîl, munfasıl meddî dört veya beş elif miktarı çekecek şekilde gayet ağır bir ahenk ile okumaktır.¹¹⁰ Tahkîk, düşünmek, talim ve temrin içindir. Tertîl ise, tedebbür tefekkür ve istinbat içindir. Dolayısıyla her tahkîk tertîldir. Her tertîl tahkîk değildir.¹¹¹

Kur'ân tertîl üzere nâzil olmuştur. Hz. Peygamber; "Allah, Kur'an'ı indirildiği şekilde okuyanı sever."¹¹² sözleriyle Kur'an'ı tertîl ile okumayı teşvik etmişlerdir. Nitekim Kur'an-ı Kerîm'deki, "*Kur'an'ı açık açık, tâne tâne (tertîl ile) oku*"¹¹³ ayet-i kerîmesi de, bu konuyu açık bir şekilde anlatmaktadır. Fahreddin Râzî bu ayetin yorumuyla ilgili olarak "Kur'an'ı tertîl ile okumak; manasını anlayarak, ayetlerin içerdiği

¹⁰⁵ İbn Hacer, IX, 92.

¹⁰⁶ İbn Hacer, IX, 72.

¹⁰⁷ İbn Hacer, IX, 92.

¹⁰⁸ Rağıp el-İsfehânî, *Müfredâtü Elfâzî'l-Kur'ân*, (thk., Safvân Adnân davûdî), Dâru'l-Kalem, Dimşek, 1992, s. 273.

¹⁰⁹ Kurtubi, *Tesîr*, I, 17.

¹¹⁰ Bkz. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, (1-9 cilt), Eser Kitabevi İstanbul tsz. VIII,5428.

¹¹¹ İbn Cezerî, *En-Neşr Fî'l-Kırâati'l-Aşr*, (thk., Ali Muhammed ed-Debb'a), Dâru'l-İhyâi't-Türâsî'l-Arabî Beyrut, tsz., I,209; Muhammed Mekkî, *Nihâyetü Kavli'l-Müfîd fî İlmî't-Tecvîd*, Dâru't-Tibâati'l-Âmire, Bulak/Mısır, 1308, s. 16,17.

¹¹² İbn Cezerî, I, 208, İbn Huzeyme'nin Sahih'inden naklen; Muhammed Mekkî, *Nihâyetü Kavli'l-Mifîd*, s. 17, 18.

¹¹³ Müzzemmil, 73/4.

gerçekleri iyice düşünerek okumaktır. Allah'ın azametini belirten ayetleri, bu azameti gönlünde hissederek, tehdit ve müjdeyi içeren ayetleri de, ümit ve korku duygularıyla dolup taşarak okumaktır"¹¹⁴; demektedir. Gazâlî de, Kur'ân okumaktan maksadın, manasını anlamak ve üzerinde düşünmek olabileceğini; bunun için de Kur'an'ın tertîl üzere okunmasının gerekli olduğunu vurgulamıştır¹¹⁵. Ayrıca Gazâlî: "Tertîl ile okumak, yalnız tedebbür için değildir. Kur'ân'ın manasını anlamayan Arab'ın dışındaki kimselerin de, tertîl ile okuması müstehaptır. Çünkü tertîl, kalbe vakar ve hürmet itibariyle acelecilikten daha yakın, tesir itibariyle daha üstündür."¹¹⁶

c) *Teressül*: Teressül yahut tersîl, okuyuşta acele etmeden tahkîk ve tedebbür ile yani manasını düşünerek ve her harfin hakkını vererek okumaktır. Bazı kimseler de teressül, ayetleri peş peşe, biri biri ardınca okumaktır; demişlerdir.¹¹⁷

Teressül yahut tersîl bir bakımdan tertîl demektir. "*Teressele'r-racülü*" demek, insanın konuşmalarında yürüyüşünde ve diğer hareketlerinde acele etmeden, teenni ile hareket etmesi demektir.¹¹⁸ Câbir b. Abdullah (ra.)'tan gelen bir rivâyette ... *يا بلال اذا أذنت فترسل* / *Ey Bilâl! ezân okuduğun zaman acele etmeden teressül ile oku...*" diye buyrulmaktadır.¹¹⁹ Hz. Peygamber, Kur'ân-ı Kerîm okurken özellikle medlere önem verirdi. Katade'nin bir sualine, Enes b. Mâlik: "Hz. Peygamber, meddi icap eden yerleri uzatırdı" diye cevap vermiştir. Başka bir vesile ile yine aynı soruya Enes b. Mâlik: "Hz. Peygamber'in okuyuşu medli idi" demiştir.¹²⁰ Sonra besmeleyi okuyup "Bismillaaah", "er-Rahmaaan", "er-Rahiiim" kelimelerini bu şekilde uzatmıştır. Hz. Peygamber'in okuyuşu hakkında Ümmü Seleme de: "Onun kırâati harf harf üzeredir." demiştir.¹²¹ Bu çeşit okuyuşa kırâat-ı müfessera

¹¹⁴ Bkz. Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer, *Mefâtihu'l-Gayb/et-Tefsîru'l-Kebîr*, Dâru'l-Kütüb'l-Arabiyye, Tahrân, tsz., XXX, 174.

¹¹⁵ Bkz. Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazâlî, *İhyâü Ulûmi'd-Dîn*, Dâru'l-Marife, Beyrut, tsz. I, 277; İbn Cezerî, I, 209.

¹¹⁶ Gazâlî, a.y.; İbn Cezerî, a.y.; Karaçam İsmâil, *Kur'an-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fak. Vakfı Yayınları, 1991, s. 180.

¹¹⁷ Zebîdî, I, 7108.

¹¹⁸ Zebîdî, r.s.l. md. I, 7108

¹¹⁹ Tirmizî, Salât, 143; İbn Manzûr, r.s.l. XI, 281.

¹²⁰ Buhârî, Fedâilü'l-Kur'ân, 29; *Ebû Dâvûd*, Sücûdî's-Salât, 355; Ayrıca bkz., Okîç Tayip, *Kur'ân-ı Kerîm'in Üslûb ve Kırâati*, Atatürk Üniversitesi, İlahiyât Fak. Yayınları, tsz. s. 22,

¹²¹ Ebû Dâvûd, a.y.;; Tirmizî, Salât, 140, 143.

denilmektedir.¹²² Yukarıda geçtiği üzere Tirmizîde rivâyet edilen bazı hadislerde Hz. Peygamber (sav.), ezanın uzatılmasını ve ezanda tersîl ve tercî yapılmasını tavsiye etmektedir.¹²³ Bilâl (ra)'e “Ya Bilâl! ezan okuduğun zaman rahat ve uzun oku...”¹²⁴ demesi burada bir ahengin varlığına delalet eder. Zira ahenk olmadan sesi uzatmanın çok güzel olamayacağı aşikârdır. Ezânda tercî ne anlama geliyorsa, Kur’ân’da tercîinde aynı anlama gelmesi gerekmektedir.

Hız. Peygamber güzel okumasıyla meşhur olan sahbîleri Kur’ân okurken dinlemeyi severdi. Abdullah İbn Mesud, bu husustaki bir hatırasını bize şöyle nakletmektedir. Hız. Peygamber (sav.) bir gün kendisine Kur’ân-ı Kerîmden bir şey okumasını emredince: “Ey Allah’ın Rasûlü! Kur’ân-ı Kerîm sana nazil olduğu halde, ben sana onu nasıl okuyayım?” diye mukabele bulunmuştu. Bunun üzerine Hız. Peygamber: “Onu başkasından da dinlemeyi severim” diye buyurmuştur. Hız. Peygamber’in bu isteğini yerine getiren İbn Mes’ud, o sırada Nisâ Sûresinden birkaç ayet okumaya başlamıştır. “كَيْفَ إِذَا جِئْنَا... مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ... halde her milletten bir şahit getirerek, seni de bütün bunlara şahit olarak getirdiğimiz zaman, onların hali ne olacak...”¹²⁵ ayetine gelince, Hız. Peygamber onu durdurmuştur. İbn Mes’ud o anda Hız. Peygamber’in gözlerinin yaşla dolduğunu fark etmiştir.¹²⁶ Burada, İbn Mes’ud’un hüznü bir eda ve makam ile okuduğu anlaşılmaktadır.

İbn Mâce’nin rivâyet ettiğine göre Hız. Aîşe (ra.) şöyle anlatmaktadır: “Rasulullah zamanında yatsıdan sonra bir keresinde eve gelmekte geç kalmıştım. Eve geldiğimde, Rasulullah (sav.): “Nerede idin?” diye sordu. Ben de: “Arkadaşlarından birinin kırâatini dinliyordum. Onun kırâati gibi bir krâat şu ana kadar hiç kimseden duymadım.” dedim. Sonra beraber kalktık o şahsın okuyuşunu dinlemeye gittik. Rasulullah (sav.) onu dinledikten sonra bana dönerek şöyle dedi: “Bu, Salim’in kölesi Ebû Huzeyfe’dir. Ümmetim içerisinde böylesini bulandıran Allah (cc.)’a hamdolsun” diye buyurdu.¹²⁷

¹²² Tirmizî, Tirmizî Fedâilü’l-Kur’ân, 23.

¹²³ Tirmizî, Salât, 140, 143; Ebû Dâvûd, Salât, 28.

¹²⁴ Tirmizî, a.y.

¹²⁵ Nisâ, 4/41.

¹²⁶ Buhârî, Fedâilü’l-Kur’ân, 33; Müslim, Salâtü’l-Müsâfirin, 39, 40; Tirmizî, Tefsîr, 5; Ayrıca bkz., Okıç Tayyib, s. 23.

¹²⁷ İbn Mâce, İkâmetüs-Salât, 176.

5. “Mâ Ezine Linebiyyin...” Hadisi

Bu hadîs “*Men Lem yeteğanne...*” hadîsiyle benzerlikler göstermektedir. Bununla birlikte farklı bazı düşünceleri burada özlü bir şekilde arzetmeye çalışacağız. Teğannî¹²⁸ kelimesi, burada da aynı şekilde 1. Güzel ses, 2. İstiğnâ, 3. Hüzünlü edâ, 4. Teşâgul/Kur’ân ile meşgul olma, 5. Telezüz/Haz duyma, 6. Alışkanlık haline getirme gibi anlamlara gelmektedir.

1. Ebû Ubeyd, her ne kadar, İbn Mesûd’un, “Al-i İmrân Sûresini okuyan zengin olur”, sözünü ve A’şâ’nın “خفيف – بالعراق” şeklindeki şiirini örnek vererek, “Teğannî” nin “istiğnâ” manasını geldiğini söylese de, burada teğannî istiğna manasına değildir. İkamet ve alışkanlık manasıdır. Dolayısıyla A’şâ’nın şiirini bu hadîse örnek getirerek teğanniye istiğna anlamına almak çok yerinde değildir. Esasen A’şâ da, burada teğannîden istiğnâ değil, ikamet manasını kast etmektedir. Çünkü tûl ile vasıflanmak istiğnâdan daha çok teğannîye uygun düşmektedir. Yani “uzun ikamet” deyimini, “uzun zenginlik” deyiminden daha anlamlıdır.¹²⁹ “... كان لم يغنوا...”¹³⁰ ayetinde de, teğannî ikamet ve alışkanlık anlamında kullanılmıştır. Nitekim Şafii, İbn Battâl, İbn Ebî Müleyke, Abdullah b. Mübârek, Nadr b. Şümeyl buradaki teğannîyi “tahsînü’s-savt/güzel ses” diye açıklamışlardır.¹³¹ Ebû Hureyre’den rivâyet edilen “ما أذن لنبي حسن الترنم با القرآن/Allah teâla Kur’ân’ı güzel terennüm ederek okuyan bir peygamberi dinlediği kadar hiçbir şeyi dinlemedi.” şeklindeki hadîsle Taberî’nin İbn Şihâb’dan naklettiği: “ما أذن لنبي في الترنم في القرآن/Kur’ânı terennüm ederek okuyan bir peygamberi dinlediği kadar hiç bir şeyi dinlemedi.”¹³² şeklindeki hadîs de, bu manayı desteklemektedir. Taberî: “Eğer teğanni, istiğnâ manasına olsaydı, hadîste savt ve cehr kelimelerini zikretmenin bir anlamı kalmazdı.”¹³³ demektedir. Cehr ve savt’ın zikredilmesi Kur’ân’ın teğanni ile okunmasını desteklemektedir.

¹²⁸ İlk hadîste, “*lem-yeteğenne*” şeklinde geçen kelime, beşinci hadîste (Mâ Ezine Hadîsinde), yâ harfinin ilavesiyle “*Yeteğennâ*” şeklinde geçmektedir.

¹²⁹ İbn Hacer, IX, 70.

¹³⁰ Hûd, 11/68.

¹³¹ İbn Hacer, IX, 70.

¹³² İbn Hacer, IX, 68.

¹³³ İbn Hacer, IX, 70.

2. Müfessir Kurtubî, Taberî'nin bu sözüne karşı çıkararak şunları zikretmektedir: “Bize ve bir takım alimlere göre, “açıktan okumak” ifadesi ister Peygamber (sav.)’in sözü, ister Ebû Hurayre’nin, ister başkasının, kısaca kimin sözü olursa olsun, “Açıktan okuma”nın anlamında onların, Kur’ân’ı makam ile okuma arzularına dair bir delil yoktur. Eğer, öyle olsaydı, hadîste “چهر-چهر/ açıktan okumak” fiili değil, “طرب-طرب/nağme yapmak” fiili kullanılırdı. Araplar, sesini her yükselten ve onu devam ettiren kimseye, her ne kadar şarkı nağmesiyle makam yapmasa bile, “ğânî/şarkıcı” derler. Sahabe bunu bu şekilde tefsîr etmişlerdir. Sözlerin en yücesi budur. En iyisi de, bu görüşe uymaktır.”¹³⁴

Kurtubî sözlerine şöyle devam ediyor: “Açıktan okumak” sözünü, Ebû Hurayre ve Ümmü Seleme bu şekilde açıklamışlardır. Nitekim, bunun doğruluğuna İbn Mâce’nin “Sünen”in de rivâyet ettiği şu hadîs de delil teşkil eder. Aişe (ra.) demiştir ki: “Rasulullah (sav.) hayatta iken bir gece yatsıdan sonra yanına gitmekte geç kaldım. Yanına gidince bana, “nerede idin diye sordu.” Ben de, “Senin ashabından bir adamın Kur’ân okuyuşunu dinliyordum. Onun okuyuşunun ve sesinin bir benzerini hiç kimseden işitmedim,” dedim. Bunun üzerine, Rasulullah (sav.) kalktı ve yürüdü. Ben de onunla beraber gittim. Okuyarı dinledikten sonra bana dönerek şöyle dedi. “Bu Salim’in kölsi Ebû Huzeyfe’dir. Allah’a hamd olsun ki bunun gibilerini benim ümmetimin içinde yaratmıştır.”¹³⁵ Bu hadîs-i şerifteki nağme yapmaya dair bir delil yoktur. Çünkü Hz. Aişe: “...Onun okuyuşundaki terc’iini, coşkusu ve makamını işittim” dememiş, “...Onun okuyuşunun ve sesinin bir benzerini işitmedim...” demiştir. Allah (cc.), en iyisini bilendir.¹³⁶

3. Taberânî ve İbn Ebî Şeybe’nin Ukbe b. Amir’den rivâyet ettikleri, “تلموا القرآن وغنوا به و اقتنوه فوالذي نفسي بيده لهو أشد تفصيا من الخاض في العقل /Kur’ân’ı öğreniniz, onunla teğannî ediniz, /güzel sesle ve tecvidine riayet ederek makamla okuyunuz, ona sarılınız, Nefsim kudret elinde olan Allah’a yemin ederim ki, (aksi halde) Kur’ân, devenin yularından boşanıp kaçmasından daha şiddetli bir şekilde kaçır gider.”¹³⁷ İbn Ebî Şeybe’nin

¹³⁴ Kurtubî, *Tefsîr*, I,14, et-Tizkâr, s. 155.

¹³⁵ İbn Mâce, *İkametü’s-Salât*, 176; Ahmed, *Müsned*, VI,145; Kurtubî, et-Tizkâr, s. 156.

¹³⁶ Kurtubî, et-Tizkâr, a.y.

¹³⁷ Taberânî, Süleyman b. Ahmed b. Eyyub Ebü’l-Kasım et-Taberânî, *M’ucemü’l-Kebîr*, (1-20 cilt, thk., Hamdî b. Abdülmeccid), Mektebetü’l-Ulûm Ve’l-Hikem, Musul, 1404/1983, XVII, 290; Abdullah b. Muhammed b. Ebû Şeybe, *Musannefu İbn Ebî*

Musannef'inde "و اغنوا به/onunla teğannî ediniz" yerine "و افسوا به/onu ifşâ ediniz" ifadesi geçmektedir.¹³⁸ Ancak meşhur olan "و اغنوا به" ifadesidir.¹³⁹ Arap dilindeki gelenek ise, teğannî nin ses ile terc'i yapmak anlamında olduğudur. Şair Hassan, bir şiirinde "تغن با لشعر/" derken bunu kastetmektedir.

İbn Ebî Müleyke'nin Abdurrahman b. es-Sâib'den rivâyet ettiği S'ad b. Ebî Vakkas hadîsi de bu anlamı desteklemektedir. Şöyleki: Abdurrahman b. es-Sâib şöyle demiştir: "S'ad b. Ebî Vakkas gözleri â'mâ olduğu dönemde bizim taraflara uğramıştı. Selam vererek yanına gittim. Bana sen kimsin? diye sordu. Ben de kendimi tanıttım. Bana: "Ey kardeşimin oğlu! güzel sesinle Kur'ân okuduğun haberini aldım. Ben Rasulullah (sav.)'ın: "Şüphesiz bu Kur'ân, hüzn ile inmiştir. Onu okuduğunuz zaman ağlayınız; eğer ağlayamıyorsanız ağlar gibi yapınız. Onunla teğannî ediniz; kim onunla teğannî etmezse bizden değildir" dediğini işitmişim."¹⁴⁰

Ebû Ne'im'de, Hilyetü'l-Evliyâ adlı kitabında, Şafi'î'nin, hadîsin açıklamasını yaparken, burada ki teğannînin istiğna anlamında değil, tehazzün/hüzünlü bir edâ ve terennüm/makam yaparak okuma anlamında olduğunu söylediğini, bildirmektedir.¹⁴¹ Hadîste (بجهره) açıktan okumak ifadesinin zikredilmesi sesle ve işitme ile ilgilidir. Oysa istiğnada ses ve işitme ile ilgili bir durum söz konusu değildir. Zaten diğer kitaplar ve dinlerin tümünden, Kur'ân ile istiğna etmek/yetinmek bütün Müslümanlar üzerine gereken bir vecibedir. Dolayısıyla burada teğannîyi istiğna anlamına almanın gereği yoktur. Araplar, teğannî yi özellikle ses için kullanmaktadırlar. Mesela, birisi sesini yükselttiği zaman ona: "Teğanni etti" derler.¹⁴² Berâ (b. Azîb ra.)'den rivâyet edilen bir hadîste şöyle demektedir: "Rasulullah (sav.)'ı akşam

Şeybe, (1-7 cilt, thk., Kemâl Yusuf el-Hût), Mektebetü'r-Ruşd, Riyâd, 1409, VI, 123; İbn Hacer, IX, 70;

¹³⁸ Bkz. İbn Ebî Şeybe, a.y.

¹³⁹ İbn Hacer, IX, 69.

¹⁴⁰ Beyhakî, Şua'bü'l-İmân, II,388; Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ Ebû Ya'lâ el-Mustülî, et-Temîmî, Müsned-i Ebî Ya'lâ, (1-13 cilt, thk. Hüseyin Selîm Eşed), Dâru'l-Me'mûn Li't-Türâs, Dimeşk, tsz. II,49.

¹⁴¹ Ebû Ne'im Ahmed b Abdullah el-İsbehânî, Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabâkâtü'l-Esfiyâ, (1-10 cilt), Dâru'l-Küttâbi'l-Arabî, Beyrut, 1405, IX, 104, 141; İbn Hacer, IX, 70.

¹⁴² İbn Hacer a.y.

namazında “Ve’t-Tîn ve’z-zeytûn” sûresini okurken işittim. Hiçbir kimseden ondan daha güzel bir ses işitmedim”.¹⁴³

İbnu Battâl, Sahâbe ve Tabiîn’e mensup bir grup alimden elhan/ezgi ile okumayı câiz gördüklerini rivâyet etmiştir. İmam Şâfiî’nin de bunu caiz gördüğünü söylemiştir. Ebû Hanife’nin de, aynı görüşte olduğunu Tahâvî rivâyet etmektedir. Şâfiî ulemâsından el-Fûrânî: “Câiz ve hatta müstehabtır. Görülen zâhirî ihtilâf ise harflerin telaffuzunda mahreçlere riâyet endişesinden kaynaklanır.” demektedir. İbn Hacer, Gazâlî, Bendenîcî ve Sahubû’z-Zehîre’nin de Fûrânî ile aynı görüşte olduklarını zikretmektedir.¹⁴⁴

Mahrecin bozulması halinde elhânın haram olduğunda icmâ bulunduğunu Nevevî şu şekilde nakletmektedir: “Ulema, Kur’ân-ı Kerîm’in okunuşunda sesin güzelleştirilmesinin müstehab olduğunda icmâ etmişlerdir; yeter ki medd yapılırken normal hudud aşılmamış olsun. Şayet haddi aşarak bir harf ziyade edilirse veya bir harf gizlenirse bu haramdır¹⁴⁵. İmam Şafiî: “Eğer elhân, elfazdan herhangi birinin mahrecinden dışarı çıkmasına sebep olursa haramdır; demiştir¹⁴⁶.”

İbn Hacer de, elhân ile okumayı savunarak şöyle demektedir: “Şurası muhakkak ki insan nefsinin terennümle okunan kıraatı dinleme hususunda duyduğu meyil, terennümsüz kıraate duyduğu meyilden fazladır. Çünkü hoşça giden şey kalbi rikkate getirmede olsun, ağlatmada olsun daha müessirdir.”¹⁴⁷

6. Yukarıda zikredilen hadislerin dışında bir de, Beyhakî ve et-Taberânî tarafından rivâyet edilen “Kur’ân’ı Arab’ın makamı ve sesleriyle okuyunuz”; hadîsi vardır. Hadîs, sened yönünden çok sağlam olmamakla¹⁴⁸ birlikte konumuzla doğrudan ilgili ve halk arasında

¹⁴³ Buharî, Sıfatü’s-Salât, 20; Müslim, Salât, 36; Ayrıca bkz. Nevevî, Ebû Zekiriyyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *et-Tibyân Fî âdâb-i Hameleti’l-Kur’ân*, (thk., Muhammed el-Haccâr), Dâru’l-Beşâiri’l-İslamiye, Beyrut, 1410/1990, s. 105.

¹⁴⁴ İbn Hacer, IX/72.

¹⁴⁵ Nevevî, *et-Tibyân*, 104,105; İbn Hacer, IX/72.

¹⁴⁶ İbn Hacer, IX/72.

¹⁴⁷ İbn Hacer, a.y.

¹⁴⁸ Bkz. Ahmed b Ali b. Hacer Ebû’l-Fadl el-Askalânî eş-Şafiî, *Lisânü’l-Mizân*, (1-7 cilt, thk.Dâiretü’l-Muarrefü’n-Nizâmiye el-Hind), Müessesetü’l-A’lemî, Beyrut, 1406/1986, II,319; Abdurreûf el-Münâvî, *Feydu’l-Kadîr Şerhu Câmi’u’s-Sağîr*, (1-6 cilt), Mektebetü’t-Ticêriyyeti’l-Kübrâ Mısır, 1356, II, 65.

yaygın olduğu için zikretmek yerinde olacaktır. Hadîsin tam metni şu şekildedir:

اقرأوا القرآن بلحون العرب وأصواتها وإياكم ولحون أهل الكتابين وأهل الفسق فإنه سيجيء بعدي قوم يرجعون بالقرآن ترجيع الغناء والرهبانية والنوح لا يجاوز حناجرهم /Kur'ân'ı Arap ahengi ve onların sesleriyle okuyunuz. Yahdiler'in, Hristiyanlar'ın ve fık sahibi kimselerin okuyuşundan kaçınınız. Şüphesiz benden sonra bir takım kimseler gelecek, Kur'ân'ı şarkıcıların, ruhbanların ve mersiyecilerin ahengiyle okuyacaklardır. Kur'ân onların hançerelerinden aşağı inmez. Onların ve onların durumu hoşlarına giden kimselerin kalpleri, Kur'ânla değil, başka şeylerle meşguldür".¹⁴⁹ Bazı varyantlarda "fık ehli..." yerine "aşk ehli..." ifadesi geçmektedir.¹⁵⁰ Buna göre, "Kur'ân'ı, aşk şarkıları ya da aşıkların söyledikleri makamlar gibi okumayınız..." demektir.

Hadîsteki "lahn" kelimesi ölçülü, ahenkli, biçimli, bir anlam için vaz edilmiş seslere denir. Çoğulu elhân ve lühûn şeklindedir. Bunun dışında birçok anlamı daha vardır ki, bunlardan bazıları şöyledir:

a) Hata yapmak, doğrudan ayrılmak, doğruyu terk etmek, okuyuşta, şiirde vb. şeylerde hata yapmak, yanlış okumak, yanlış yapmak demektir.

b) Kendi şivesiyle konuşmak, konuştuğunu kendisi anladığı halde başkası anlamamak.

c) Tevriye yapmak, başkasının anlamasını engellemek, meram ve maksadını gizlemek, bir şey murat edip zahirde başka şey göstermek.¹⁵¹

d) İyice kavramak, anlamak, zarif konuşmak, sözün ilerisini gerisini sezme, açık ifadelerle belirtmek, delilini iyi açıklamak. Bu anlamda Hz. Peygamber bir hadîsinde "الحن بحجته.../delilini daha sağlam yapmak" ifadesini kullanmıştır.¹⁵²

¹⁴⁹ Beyhakî, *Şu'abü'l-İmân*, II, 540; Taberânî, Süleyman b. Ahmed b. Eyyub Ebü'l-Kasım et-Taberânî, *M'ucemü'l-Evsad*, (thk. Tarık b. Abdillâh b. Muhammed), Dâru'l-Haremeyn, Kahire, 1415, VII, 183.

¹⁵⁰ Bkz. Kurtubî, *Tefsîr*, I, 39; İbn Manzûr, XIII, 379.

¹⁵¹ Bkz., İbn Manzûr, l.h.n. XIII, 379.

¹⁵² Hadîsin devamı şu şekildedir: "Sizler hasımlaşarak bana geliyorsunuz. Bir kısmınızın diğer bir kısmından delilini daha sağlam daha zekice ileri sürdüğü muhtemeldir. Kimin lehine kardeşinin hakkından bir şeyle hüküm vermişsem, kesin olarak onun için cehennem azabından bir kısmını kaldırmışım demektir. Bkz. *Buhârî*, Şehâdât, 27; *Müslim*, Ekziyye, 3; *Ebü Dâvûd*, Ekziyye, 7; *Tirmizî*, Ahkâm, 12; *Nesâî*, Adâbu'l-Kuzât, 13; Ayrıca bkz. İbn Manzûr, a.y.

e) Bazıları, lehanu (hâ harfinin fethasıyla) kelimesinin akıllılık, zekilik, keskin kavrayış anlamına geldiğini, lahnu (ha harfinin sükûnuyla) kelimesinin ise, hata yapmak, yanlış yapmak, doğru yoldan sapmak anlamına geldiğini söylemişlerdir. Bazıları da, hareke ile veya harekesiz olarak, kelâmın durumuna göre, her iki anlama gelebileceğini söylemişlerdir.¹⁵³

f) Hz. Peygamberden rivâyet edilen “أن القرآن نزل بلحن قريش /Şüphesiz bu Kur’ân Kureyş lehçesiyle inmiştir”, hadîsine göre, lahanu (ha harfinin harekesiyle) kelimesi aynı şekilde dil ve lehçe anlamına gelmektedir. Hz. Ömer (ra.) “تعلموا الفرائض والسنة واللحن/feraizi, sünneti ve lehçeyi öğreniniz” buyurmuştur. Ebû Ubeyd, Ömer (ra.)’in “...اللحن تعلموا ” sözünden lahna “hata yapmak” anlamını vererek, “Ferâizi, sünneti ve dilde vuku bulacak hataları öğreniniz” anlamını vermiştir. Aynı şekilde Bir keresinde Muâviye çevresindekilere Ebî Ziyâd’ın nasıl bir kişi olduğunu sorunca ona “انه ظريف على أنه يلحن.../Zarif, akıllı bir kişidir sözü belîğ ve hoş konuşur” şeklinde cevap verilmiştir. Buna göre de, lehanu, akıllı, anlayışlı, hoş ve belîğ konuşan anlamında kullanılmıştır.¹⁵⁴

Bazı alimlere göre *lehanu*, açık ve herkesin anlayacağı bir şekilde konuşmak anlamına gelmektedir. Nitekim Kattâl el-Kilâbî, bir sözünde “ولقد لحنتم لكم لكيما تفهموا.../Anlayasınız diye size gayet açık konuştum...”¹⁵⁵ demiştir. Ömer İbn Abdülazîz de, bir sözünde, “عجبت لمن لحن الناس.../İnsanlara açık konuşan kimseden hoşlanırım...” demiştir. Mâlik b. Esmâ’da, “وخير الحديث ما كان لحنًا/Sözün en hayırlısı açık ve anlaşılır olanıdır” demiştir. “...ولتعرفنهم في لحن القول.../Elbette sen onları konuşma tarzlarından tanırsın...”¹⁵⁶ ayetinde de, bu anlamda kullanılmıştır.

Şüphesiz bu anlamlardan, bize göre en uygun olanı, ötmek, şakımak, coşmak, terennüm etmek, şarkı söylemek, güzel sesle okumak gibi anlamlardır.¹⁵⁷ Hadîsin genel kapsamı da, bizi bu anlayışa sevk etmektedir. Çünkü hemen lühûn kelimesinin ardından esvât kelimesi daha sonra da, “Bir kavim gelecek, onlar Kur’ân okuyacaklar...” ifadesi yer almaktadır. Bu ifadeler mutlak surette tilâvet, ses ve terennüm ile

¹⁵³ İbn Manzûr, a.y.

¹⁵⁴ İbn Manzûr, a.y.

¹⁵⁵ İbn Manzûr, XIII, 379; Zebîdî, I, 8162.

¹⁵⁶ Muhammed, 47/30.

¹⁵⁷ İbn Manzûr, l.h.n. XIII, 379.

ilgilidir. Yukarıda geçen mezkûr rivâyet ve nakillerin mevzu bahis olan hadîsle ve onun anlamlarıyla alakaları yoktur. Başka zaman ve mekânlarda söylenmiş sözlerdir. Özellikle Arap dili ve lehçeleriyle ilgilidir. Bunun için el-Ezherî: “Hz. Ömer’in lahnı öğreniniz sözünden maskat, Kur’ân’ı öğrendiğiniz gibi, Arap dilini ve delâlet ettiği manaları öğreniniz demektir” diyor.¹⁵⁸ Ebi Mehdî: **اقْرؤوا القرآن بلحون** ”

“...العرب” hadîsindeki Lahn kelimesinin yukarıda anlatılan şeylerle alakasının olmadığını, burada *ğinâ*, *terc’i* ve *tatrîb* yani ses güzelliği ve makamla alakalı olduğunu belirtmiştir.¹⁵⁹ Nitekim Araplar, “فلان لا يعرف” falan adam şu şiiri bilmiyor” dedikleri zaman, bundan “لا يعرف” falan adam o şiiri makamla okumayı bilmiyor” anlamını çıkarırlar. Bundan da Arapların İslâm öncesinde bazı şiirleri besteledikleri ve onları makamla okudukları ortaya çıkmaktadır. Bahse konu olan hadîste geçen lahn ise, *tatrîb*, *ğinâ*, *terc’u’s-savt*, *tahsînü’l-kırâe* anlamındadır.¹⁶⁰

Şunu belirtelim ki, burada “Arab’ın lahnu...” ifadesinden maksat, mutlaka Arab’ın terennümüyle, Arab’ın ezgisiyle okuyunuz anlamında değildir. Bundan maksat Kur’ân tilâvetini, eğip büğmeden, şarkı gibi, aşıkların söylediği uzun hava veya genelde oyun havası gibi bestelenebilen, çalgı isteyen, ezgiler zümresine sokmadan Kur’ân’ın öz ahengi içerisinde okumaktır.

IV. NETİCE

Teğannî kelimesi birçok yerde makam yapmak, şevke getirmek, şarkı söylemek gibi anlamlara gelen *tatrîb* kelimesiyle açıklanmaktadır.¹⁶¹ Dolayısıyla zikredilen hadîslerde geçen teğannî, elhân, mizmâr gibi ifadelerin tümü, Kur’ân’ın güzel ses ve bir terennümle okunmasına işaret ederler. Kur’ân’ı çok güzel okuyan Ebû Musâ için, sadece ses güzelliğinden söz etmek yeterli değildir. Onun Kur’ân’ı bir bir ahenk ve bir ezgi ile okuduğu aşikârdır. Zira düz okuyuşta, hitabede ya da şiir okuyuşunda bir ahenkten söz edilebilir ama ses güzelliğinden söz edilemez. Şunu belirtmek gerekir ki, bizatihi seste güzellik olmakla birlikte, gerçek ses güzelliğini, sesi kullanma

¹⁵⁸ İbn Manzûr, a.y.

¹⁵⁹ İbn Manzûr, a.y.

¹⁶⁰ İbn Manzûr, a.y.

¹⁶¹ *Buhârî*, Fezâilü’l-Kur’ân, 31; *Müslim*, Müsâfirîn, 34; *İbn Mâce*, İkâmetü’s-Salât, 176.

melekesinde, müzikal terennümde ve iyi bir kulağa sahip olma gibi becerilerde aramak gerekir. Bülbülün sesinin güzelliği hiç şüphesiz onun ahenginde ve nağmelerindedir.

İnsanda çeşitli duygusal ve akıl dışı heyecanlara yol açan bazı müzik ve melodilerin aksine Kur'an-ı Kerimin ahengi ve öz musikisi yüce ve ince duyguları uyandırıp zirveye ulaştırıyor, akıl gücünü sağlamlaştırıyor, aydınlatıyor, insanın ruhunu yüce manevî değer ve atmosferlere sevk ediyor. Bu Sebep Hz. Peygamber (sav.) bir hadîsi şerifte: "Her şeyin bir süsü vardır. Kur'an'ın süsü ve ziyetiyse onun güzel nidası ve sesidir" diye buyurmuştur.¹⁶²

Kur'an-ı Kerim kavramlarının ahenk ve düzeni, gönül ferahlatıcı ve okşayıcı bir nağme oluşturup, insanı duygulandırır, gönülleri kendine cezp eder. Çünkü nağme denilen şey, "metlûvve" değil, "tilâvet" e bağlı, ancak ona musallattır. Tilâvet ise, tâlinin/okuyucunun yaptığı iştir. Binaenaleyh, tilâvetin yolunda ve yakışığında olan melodiden hiç korkusu olmaz.¹⁶³

Güzel ses ve terennüm Kur'an'ın güzelliğine güzellik katar. Ancak bu kırâat ehli indinde, muteber olan kaidelere ve tecvîd kurallarına riayet etmek ve Kur'an nazmını muhafaza şartlarına bağlıdır. Yalnız nağmeye önem verip Kur'an'ın edâsını ihmal etmek, kırâatta elhan kerih görenlerin eline delil vermek olur. Bu sebeple nağme yaparken mahreci, tecvîdi, edâyı da ihmal etmemek gerekir. Şüphesiz bunları bir arada bulundurarak okuyan kimsenin kırâatı, diğerlerinden daha çok tercih edilen kırâattır.

Nevevî, bu hususla ilgili olarak şunları söylemektedir: "Makam ile icre edilen kıraat, eğer bir hareke ilave etmek ya da bir hareke çıkarmak suretiyle Kur'an lafızlarını sîgasından çıkarırsa; uzatılacak yeri kısa, kısaltılacak yeri uzun olarak icra ederse; bazı lafızları yaymak ve germek suretiyle gizlerse; okuyuşta mana karışıklığına sebebiyet verirse, bu okuyuş tarzı haramdır. Okuyan kişi fasık, dinleyenler ise günahkâr olurlar. Eğer elhan ile okuyuş, manayı lafızdan, kırâatı tertilden çıkarmazsa, bu durumda mübah olur. Zira güzel seste elhan/makam bir fazlalıktır."¹⁶⁴

¹⁶² el-Heysemî, Nureddin Ali b. Ebu Bekr, *Mecmau'l-Bahreyn Fî Zevâidi'l-M'ucemeyn*, Riyad, 1992, VIII,123.

¹⁶³ Bkz. Ali Rıza Sağman, Sağman, *İlaveli Yeni Sağman Tecvîdi*, Bahar Yayınevi, İstanbul, 1958, s. 43, 44.

¹⁶⁴ Nevevî, *et-Tibyân*, s. 107.

Nehyedilen elhân ile okumak, kimi kendini bilmezlerin, cahillerin, ahmakların uyguladığı bir okuyuş tarzıdır. Cenazelerde ve bazı mahfillerde bu şekilde okurlar. Bu okuyuş tarzı açıkça bidattır, haramdır. Onu dinleyen herkes günahkâr olduğu gibi, muktedir olduğu halde engel olmayanlar da, günahkâr olurlar. Konuyla alakalı olarak Nevevî: “Bu konuda esas olan her hangi bir şekilde sesi güzelleştirmektir. Ancak ben, daha çok hadr ve hüzünlü okuyuşu severim” demiştir.¹⁶⁵ Çünkü, İbn Ebî Dâvûd, Ebû Hurayre’den rivâyet ettiği bir haberde onun “اذالشمس كورت” sûresini mersiyeye benzer hüzünlü bir eda okuduğunu nakletmektedir.¹⁶⁶

Netice olarak Kur’ân-ı Kerîm ahenk ile güzel ve tatlı bir ses ile okunur. Bununla birlikte güzel ses olayı, bizce bir ezgiyi bir terennümü gerekli kılar. Hadîslerde tavsiye edilen özellikle hafızların, Kur’an okuyucularının bu şekilde okumasıdır. Bundan hiçbir şekilde, sesi güzel olmayanların yahut makam becerisi olmayanların Kur’ân okuyamaması gibi bir anlam çıkarılmamalıdır. Aslolan tedebbür, tefekkür ve samimiyetle okumaktır.

¹⁶⁵ Nevevî, *et-Tibyân*, a.y.

¹⁶⁶ Nevevî, *et-Tibyân*, a.y.

